

SITUAȚIA ȚĂRĂNIMII PUTNENE SUB REGIMUL AȘEZĂMÎNTULUI LUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA

de GH. UNTARU

Cererile tot mai sporite de cereale, atât pentru satisfacerea consumului intern cât și pentru export, i-au determinat pe stăpînii de pămînt din Principate, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, să-și adapteze moșiile la nevoile schimbului intern și extern. Interesele capitaliștilor apuseni de a menține Moldova și Țara Romînească în situația de hinterland agrar, în care să-și poată plasa produsele fabricate în schimbul cerealelor, coincideau, pe acest plan, cu interesele boierimii autohtone, dornică de a se îmbogăți prin orișice mijloace.

Interesele boierimii producătoare de cereale-marfă, în direcția dezvoltării și vînzării pe piața externă a produselor, reclamau revizuirea, pe baze noi, a relațiilor agrare, fără de care era de neconceput sporirea producției cerealiere, la nivelul cerut. Acestor interese încercau să le răspundă noile legiuiri agrare, impuse clăcașilor din Principatele Romîne în 1851, și care reprezentau, în intenția legiuitorilor, un pas în direcția transformării domeniului feudal în proprietate capitalistă.

Dacă domnitorii Gr. Alex. Ghica în Moldova și Barbu Știrbei în Țara Romînească nu au legiferat deposedarea totală a clăcașilor de pămînt, după cum cereau boierii, aceasta se datorește frămîntărilor crescînde ale maselor țărănești.

Prin recunoașterea stăpînilor de moșii ca proprietari absoluți peste întreaga suprafață a moșiilor, prin reducerea clăcașilor la situația de chiriași, care puteau fi alungați de pe loturile lor, cînd interesele boierilor ar fi cerut-o, ca și prin libertatea lăsată proprietarilor de a aplica „așezămîntul“, sau de a-i constrînge să le muncească după „învoielii“, impuse arbitrar, s-a ajuns ca unele măsuri, oarecum favorabile clăcașilor, să nu fie respectate, situația țărănimii rămînînd la fel de grea ca în perioada regulamentară.

Dezvoltarea relațiilor marfă-bani nu s-a făcut concomitent și uniform, existînd în Principate unele particularități ce diferă de la regiune la regiune. Astfel, se constată că acest proces a fost mai intens în sudul Moldovei și Cîmpia Dunării, datorită apropierii de porturile dunărene, prin intermediul cărora produsele cerealiere pătrundeau mai repede pe piețele de desfacere ale Europei.

Apropierea de portul Galați, ca și navigabilitatea Siretului pe cursul său inferior¹, asigurând boierimii putnene avantaje mari pe piața comerțului de cereale, au stimulat-o să-și reorganizeze producția pe baze noi, fapt ce a avut ca urmare dezagregarea economiei feudale de aici într-un ritm mai intens ca în restul țării. Nu numai cerealele, ci și vinul, o bogăție specifică a ținutului, a cărui calitate se bucura de o apreciere unanimă pe piața externă², făceau obiectul unui comerț activ.

Toate acestea au determinat boierimea putneană, ale cărei venituri realizate din vânzări devin tot mai mari, să procedeze la transformarea gospodăriilor lor și sub raport agrotehnic, pentru obținerea unei producții lărgite. Sînt folosite toate mijloacele pentru a elibera cît mai mult pămînt de sub servituțile feudale și totodată pentru a spori obligațiile în muncă ale clăcașilor, astfel ca boierii să poată realiza, cu minimum de cheltuieli, maximum de profituri.

Dar țărănimea n-a rămas pasivă la acțiunea de intensificare a exploatării, de către boieri; numeroase documente scot în evidență că lupta de clasă între proprietari și clăcași, cărora li se alătură acum țărănimea răzeșă, amenințată în însăși existența ei, cunoaște o mare intensitate.

I. Situația țărănimii clăcașe. Prevederile așezămîntului privind reglementarea relațiilor dintre clăcași și proprietari, publicate mai întîi în „Buletinul Oficial“ nr. 31, după „Jurnalul Sfatului Administrativ Extraordinar“, încheiat la 23 aprilie 1851, sînt aduse la cunoștința stărostiei ținutului Putna, printr-un ordin personal al domnului Gr. Alex. Ghica, la 29 aprilie 1851, cu indicația de a fi puse în aplicare la 1 aprilie 1852, excepție făcînd articolul 13, referitor la desființarea „dijmei“, a tot soiul de produse din pămînturile de hrană și finaț“ ce trebuia pus în lucrare de îndată³. În același ordin, domnul dispunea înființarea unei comisii „din cei dintîi și cei mai ispiși boieri moșnași“, care, mergînd din sat în sat, urma să-i lămurească pe locuitori asupra „măsurilor statornicite cu însemnătoare priință pentru dînșii“.

Pentru ca textul așezămîntului să fie cunoscut atît de clăcași cît și de proprietari, se prevedea ca în fiecare sat să se înmîneze, sub luare de semnături, un exemplar vornicului, iar altul proprietarului sau reprezentantului său. Pentru aceleași motive, se dispunea ca preoții să-l

¹ Documentele menționează pe mulți proprietari și negustori locali, care, pentru a evita greutățile legate de transportul rutier, folosesc, pentru cereale, calea navigabilă a Siretului cuprinsă între Vadu-Roșca și Galați. (Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 31/1861, f. 18 și următoarele). La 1861 este semnalat și un „vapor“ ce făcea astfel de transporturi pe Siret, *Ibidem*, dos. 44/1861, f. 17.

² Referindu-se la stimularea producției viticole în ținutul Putna, datorită posibilităților de desfacere prin porturile dunărene, Ion Ionescu de la Brad conchide: „Galații și Brăila țin astăzi podgoriile Odobeștilor“. (I. Ionescu, de la Brad, *Agricultura în Județul Putna*, București, 1864, pp. 281—282).

³ Grigore Alex. Ghica, în adresa către stărosția ținutului Putna, arată că „...scăderea făcută în dijma trebuie a se pune în lucrare chiar pe anul acesta 1851“. (Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1321/1851, f. 3).

citească în biserici, în mai multe duminici la rînd¹. În comisia care urma să răspîndească textul așezămîntului prin satele ținutului Putna, au fost numiți : comisul Neculai Lipan, comisul Ion Lazariu și comisul Răducan Copce.

Dacă boierii în cea mai mare parte au primit așezămîntul cu vădită nemulțumire, clăcașii l-au primit favorabil. deoarece gîdeau că, prin aplicarea noii legi, situația lor se va îmbunătăți. Astfel clăcașii din Călieni, în jalba către stărostie, din 18 septembrie 1851, arată că „după poruncile ce sînt venite prin sat pentru dijmă ca să nu dăm, noi ne-am bucurat“². Pe unele moșii, clăcașii au încetat să-și mai implinească obligațiile față de boieri. La Mărășești, de pildă, din cauza interpretării ce locuitorii o dau așezămîntului se ivește între ei și proprietarul moșiei Ionășeni o neînțelegere considerată de autorități drept „anarhie“³. Este vădit că neînțelegerea pornea de acolo că locuitorii vedeau în așezămînt, cel puțin în primele zile după publicare, mai mult decît le oferea în realitate.

Pe de altă parte, proprietarii ca și arendașii, în mai multe rînduri, au protestat pe lingă același departament făcînd cunoscute prejudiciile ce li se aduceau de noul așezămînt, în special prin desființarea dijmei. Starea de confuzie, creată de neclaritatea prevederilor așezămîntului, rezultă și din disensiunile ce se ivesc între proprietari și arendași, nevoind nici unii, nici ceilalți să suporte pierderile cauzate prin îmbunătățirile aduse clăcașilor.

Intervenția Departamentului din Lăuntru din 15 mai 1851, în sensul că „ușurarea lăcuitorilor din sate la lucru boierescului și ridicarea dijmei din locurile de hrană să lămurește anumi prin așezămîntul publicat, că urmează a fi în sarcina proprietarilor de moșii și că aceștia trebuie a se împăca pentru asemenea scăderi cu posesorii“⁴, alimentează această stare, făcîndu-i pe clăcași să creadă pentru un moment că într-adevăr se urmărea îmbunătățirea situației lor.

Pentru a se stabili suma cu care urmau să fie scăzuți arendașii în urma „pagubelor“ pricinuite, Departamentul numește o comisie, la 8 decembrie 1851, formată din vornicul Iordache Pruncu, vornicul Iorgu Razu, paharnicul Asanache Dan, spătarul Ștefan Dăscălescu, spătarul Costache Dăscălescu, comisul Costin Stamin și comisul Ion Zălaru⁵. Prin jurnalul încheiat la 24 decembrie 1851, comisia stabilește următoarele : pentru 4 zile lucrătoare (două pentru carele de lemne și două podvoade), pe care fiecare locuitor fără vite fusese obligat să le efectueze pînă atunci cu brațele, și de care urmau acum să fie scăzuți, se fixează o despăgubire de 10 lei (cite 2.20 lei de fiecare zi) ; pentru facerea de coșere — obligație de care clăcașii rămîneau de asemenea scutiți, se stabilește o despăgubire de 12 lei, iar pentru cele 20 de pră-

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, f. 5.

² *Ibidem*, dos 1248/1851, f. 153.

³ *Ibidem*, dos. 1321/1851, f. 67.

⁴ *Ibidem*, f. 30.

⁵ *Ibidem*, dos. 1321.1851. f. 105.

jini de imaş, ce fiecare locuitor urma să primească peste ceea ce avusesse pînă atunci, se fixează o despăgubire de 20 de lei pentru ocoalele de cîmpie Biliеşti şi Răcăciuni, 10 lei la ocolul Gîrlele şi 7 lei la ocolul Zăbrăuţi¹.

În mod practic însă, nici una dintre aceste îmbunătăţiri nu s-a aplicat, şi deci nici arenzile stabilite cu arendaşii nu au fost reduse, deoarece boierii ca şi arendaşii i-au obligat pe clăcaşi să le muncească nu după aşezămînt, ci după „învoiele“, aşa cum s-a arătat.

Limitarea loturilor clăcaşilor. Deşi noul aşezămînt rezerva pentru locurile de hrană atribuite clăcaşilor aceleaşi suprafeţe prevăzute de Regulamentul Organic, cu excepţia imaşului a cărui suprafaţă se prevedea a fi sporită cu 20 de prăjini, în realitate, comparativ cu perioada regulamentară, diminuarea lor continuă.

Una dintre metodele folosite pentru răpirea loturilor clăcăşeşti era aceea a măsurătorilor, cînd, sub pretextul atribuirii unor loturi mai îndestulătoare, li se luau terenurile fertile, dîndu-li-se altele degradate şi de o mai mică întindere. Astfel, o comisie de anchetă constată, în februarie 1862, că posesorul moşiei Adjudul Vechi scosese, în urma unei măsurători false, pe locuitori din vechile lor loturi de hrană şi le dăduse altele, „toate pietriş, pămînt roşu şi neroditoriu“, la mare depărtare de sat, deoarece „dimprejurul satului s-au fost oprit locuri ale dumnealui posesorului“².

Locuitorilor din Burcioaia, posesorul le măsoară pentru arătură „alte locuri străine“, fapt pentru care rămîn între anii 1857—1860, fără pămînt de hrană prevăzut de aşezămînt, după cum reiese din raportul revizorului Ministerului din Lăuntru, Gorovei³, iar în satul Urecheştii-de-Jos, din ocolul Răcăciuni, arendaşii Neculai şi Crăciun Gaicu, tot cu ocazia unei astfel de măsurători, reţin, pe seama proprietăţii, mai mult de jumătate din locurile de arătură ale clăcaşilor, deşi aceştia îi îndeplineseră toate clăcile şi muncile cerute⁴.

Locuitorii din Sişcani se plîng stărostiei că arendaşul Ion Zalaru le măsoară pămînt, nu cu prăjină „gospod.“, conform aşezămîntului, ci cu prăjina de nouă palme proaste, şi „mărăcinele care sînt în capul viilor le-au pus tot în sama viilor“⁵. Îngustarea loturilor clăcăşeşti se datoreşte, în primul rînd, creşterii valorii pămînturilor, consecinţă firească a dezvoltării exportului de cereale⁶.

Boierii se străduiesc să reducă terenul dat în folosinţă clăcaşilor, pretextînd că astăzi „mai mult dă proprietarul moşiei. săteanului în

¹ Arh. St. Focşani, fond stărost. ţin. Putna, dos. 1321/1851, f. 260.

² *Ibidem*, dos. 1248/1851, f. 260.

³ *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 2 şi 580.

⁴ *Ibidem*, f. 7—9.

⁵ *Ibidem*, f. 213.

⁶ Ion Ionescu de la Brad arată că la 1849 preţul pămîntului în judeţul Putna era de 4 galbeni falcea, iar după 1851 se vindea între 10 şi 25 galbeni falcea. (I. Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 196).

pământ, decît îi întoarce el prin lucrul său¹. Numai cu scopul de a-și asigura forța de muncă necesară obținerii plusprodusului, în condițiile unei tehnici agrare înapoiate, cei mai mulți dintre moșieri au fost nevoiți să nu ceară exproprierea completă a clăcașilor și să le lase drept răsplată a unei munci continue și istovitoare, atît pământ cît să le asigure reproducția forței de muncă.

În privința imașului, sporirea cu 20 de prăjini pentru fiecare locuitor avantaja și pe moșier, deoarece mai multe vite de muncă, aflate în proprietatea clăcașilor, ar fi însemnat mai multă arătură boierească. Dar, ca și în cazul pămînturilor arabile, se observă nu sporirea, ci dimpotrivă limitarea, iar pe alocuri acapararea completă a imașurilor de către proprietari. La Adjudul Vechi, arendașul le ia clăcașilor vechiul izlaz, repartizîndu-le altul, de o întindere mai mică, de o calitate mai proastă și la o mai mare depărtare de sat². Cîțiva ani mai tîrziu, obștea satului se plînge stărostiei că și acest izlaz le-a fost păscut samavolnic de către vitele arendașului³. La Rădulești și Mircești, li se măsoară locuitorilor numai o parte din imașul la care aveau dreptul după așezămînt, și acela „undî este mai rău”⁴.

În satul Bahnele, proprietăreasa moșiei, Ruxanda Stamatî, a arat, cu samavolnicie, imașul locuitorilor din vatra satului și l-a semănat cu lucernă pe seama proprietății. Subprefectul de Bîliești, luînd în cercetare plîngerea sătenilor, raportează stărostiei, la 5 mai 1860, că „tînguirea lor este pentru imaș, că în toți anii îi schimbă de la un loc la altul”⁵. În satul Precistanul, proprietatea mănăstirii Mira, imașul locuitorilor a fost vîndut arendașului morilor⁶.

Locuitorilor din satul Soveja, arendașul Mihalache Popovici le cere, în anul 1855, împotriva prevederilor înviorii, 800 de lei pentru a le lăsa vechile drepturi de imaș⁷.

Numeroase sînt și plîngerile locuitorilor ce se referă la încălcarea de către proprietari și arendași a dreptului lor la finaț. La Slobozia Copăcești, locuitorii se plîng stărostiei că arendașul nu le-a dat finaț, vreme de 2 ani, din care cauză li s-au prăpădit mai toate vitele⁸. Același lucru se petrece la Rădulești⁹ și la Burcioaia¹⁰. O comisie de anchetă, analizînd situația în 1859, constată că locuitorii au fost lipsiți

¹ Niculai Istrati, *Cvestia relațiilor dintre proprietarii de moșii din Moldova cu locuitorii lucrători de pământ*, Iași, 1857, p. 2.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1321, 1851, f. 21.

³ *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 1.

⁴ Jalba locuitorilor din Rădulești și Mircești către stărostie, din 6 aprilie 1860 (*Ibidem*, dos. 24, 1860, f. 7).

⁵ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dcs. 24, 1860, f. 18.

⁶ *Ibidem*, dos. 31, 1861, f. 3.

⁷ *Ibidem*, fond Tribunal Putna, tr. 90, dos. 172, 1855, f. 35.

⁸ *Ibidem*, dos. 24/1860, f. 3.

⁹ *Ibidem*, f. 13.

¹⁰ *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 2.

față de prevederile așezămîntului în tot acest timp, cu 27 de fălci de lînaș¹.

Restrîngerea drepturilor clăcașilor la imăș și finaș se datorește nu numai extinderii rezervei boierești, în scopul producerii de cereale, ci și faptului că acum boierii sînt interesați să-și aibă vite proprii² ca și inventar agricol propriu, deoarece centrul de greutate al producției trecuse de pe loturile individuale clăcășești pe seama rezervelor personale.

Așezămîntul prevedea obligația pentru proprietari de a da clăcașilor, în afară de locurile de hrană, 10 prăjini pentru locul casei și al grădini (art. 13). În cadrul aceleiași proces de acaparare brutală a loturilor clăcășești, la Slobozia Copăcești arendașul moșiei măsoară locuitorilor și „grădinile în pont”³, iar în satul Precistanu, arendașul Dimitrie Cantacuzin „a pus la măsură tot locul slobod din preajma casei”⁴.

În cazul moșiilor „strîmte” lipsind posibilitatea acordării loturilor de hrană depline, conform articolului 13, așezămîntul prevede obligația pentru proprietari de a pune la dispoziția clăcașilor 2/3 din întinderea moșiilor, reținînd pe seama proprietății 1/3. Observăm însă că pe moșia Domnești, considerată strîmtă, în timp ce proprietarul își rezervă 950 de fălci, celor 122 de familii de clăcași — ce se aflau pe acea moșie — le dă în folosință doar 107 fălci⁵. De pe pămîntul puțin și neroditor ce le era lăsat în folosință, clăcașii nu-și puteau agonisi, adeseori, nici hrana zilnică. Astfel, locuitorii de pe moșia Bahnele se plîng stărostiei, la 22 aprilie 1860, că „ne face în toată vremea havalele proprietății după vechiul obicei, dar di locurile de hrană sîntemu cu totul strîmtorați, încitu în tot anu rămînem în nevoi de a cumpăra pînea de toate zilele și a ne îndatori de sîntemu vînduți”⁶.

Creșterea obligațiilor în muncă. Așezămîntul prevedea ca munca să fie efectuată de clăcași pe rezerva proprietarului, nu în zile, ci în su-prafețe strict delimitate⁷, pentru a se obține în felul acesta atît sporirea, cît mai ales posibilitatea unei verificări mai eficiente a calității ei. Sistemul este specific exploatării capitaliste, căci, după cum afirmă Karl Marx în *Capitalul*, „salariul cu bucata este forma de salariu cea mai corespunzătoare modului de producție capitalist”⁸. Se precizează totodată, că noua legiuire a fost alcătuită cu scopul de a se întîmpina pe viitor „toată gîlcevia sau urmarea insolvențică” și că se va men-

¹ Arh. St. Focșani, fond Tribunal Putna, f. 577.

² Din totalitatea de 15 580 boi de jug, aflați în 1859, în județul Putna, majoritatea și anume 14 736 aparțineau locuitorilor, iar restul proprietarilor și arendașilor. (Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 95).

³ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 24/1860, f. 20.

⁴ *Ibidem*, dos. 31/1861, f. 3.

⁵ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, t., p. 273.

⁶ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 24/1860, f. 16.

⁷ Vezi Așezămîntul pentru regularea dreptăților și a îndatoririlor a proprietarilor de moșii și a locuitorilor lucrători de pămînt așezați pe acele moșii, și pentru pînea de rezervă, Iași, tipografia „Buciumul Român”, 1851, f. 4.

⁸ Karl Marx, *Capitalul*, Editura P.M.R., 1948, ed. II, vol. I, pp. 260—261.

ține „pînă ce năimirile de pămînt se vor putea face prin bună voie“ (art. 14).

Prin noul așezămînt, clăcașilor li se fixau următoarele obligații :

- 28 de prăjini în moină, 18 în țelină, de arat, semănat și grăpat, pentru fiecare pereche de boi sau cai ;

- 42 de prăjini, porumb prășit de 2 ori, cules și cărat la coșere, de fiecare locuitor, indiferent dacă avea sau nu vite ;

- 56 de prăjini de secerat, sau 70 de prăjini de cosit la grîu cu căratul la arie și pusul în stoguri, indiferent de numărul vitelor ;

- 1 falcie de iarbă, de adunat și clădit în stog, indiferent de numărul vitelor ;

- o podvodă de fiecare pereche de vite, de la 8 pînă la 16 ceasuri depărtare, cu o povară de 3 merțe¹, de fiecare pereche de vite ;

- transportul de fiecare pereche de vite a 2 palme gospod., 1 lemne de foc la casa proprietății, de la o depărtare de 4 ceasuri ;

- 4 zile cu vreme rea la meremeturi ; cei cu vite urmînd a le face cu o pereche de boi sau cai, iar ceilalți cu brațele².

Totodată, se observă o oarecare reducere a obligațiilor în muncă pentru locuitorii fără vite, deoarece aceștia rămîneau scutiți de podvodă și aducerea lemnelor, fără a li se cere satisfacerea altor munci cu brațele, ca în perioada regulamentară. Deși, în general, sporite, comparativ cu prevederile Regulamentului Organic, obligațiile în muncă sînt repartizate mai rațional, proporțional cu numărul vitelor de muncă și în același timp, cu mărimea lotului primit în folosință de către clăcași³.

Prin menținerea valabilității învoielilor agricole existente (art. 39) și recomandarea încheierii unor asemenea învoieli și pe viitor (art. 4), însuși așezămîntul a dat posibilitatea proprietarilor să se eschiveze legal de la respectarea acelor condiții, ce nu le erau favorabile.

Aceste învoieli, după cum arată Ion Ionescu de la Brad, s-a prevăzut a se încheia de voie, dar clăcașii le primeau de nevoie⁴.

Nicolae Bălcescu arată în mod just că, prin așa-zisele învoieli libere, boierii urmăreau „a despoia pe țărani de toate drepturile sale, a-l declara proletar și cu dreptul d-a muri de foame unde va voi, sau a primi condițiile cu care va binevoi proprietarul a-i da pămîntul, căci

¹ merța = 10 dimirlii = 25,60 litri.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1321 1851, f. 112.

³ Dacă sub regimul Regulamentului Organic, clăcașii lipsiți de vite (pălmașii) primeau în folosință loturi reduse, în comparație cu celelalte categorii, fiind siliți să efectueze cantități de muncă ce depășeau pe ale acestora, prevederile așezămîntului din 1851 le aduc o oarecare ușurare. Radu Rosetti, calculînd zilele necesare pentru împlinirea obligațiilor în muncă, de către toate categoriile de clăcași, atît în timpul Regulamentului cît și a așezămîntului, conchide că sub regimul regulamentar un fruntaș efectua 56 de zile, un mijlocaș 58, iar un pălmaș 60. Sub regimul așezămîntului, un fruntaș efectua 61 de zile și 1/2, un mijlocaș 63 și 1/2, iar un pălmaș 56 de zile. (Radu Rosetti, *Fămîntul, sătenii și stăpîinii*, București, 1907, pp. 97—98). În realitate, și sub un regim. și sub celălalt, clăcașii efecteau un număr de zile cu mult mai mare.

⁴ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 416.

tranzacțiile nu pot fi libere, cînd existența unuia e în mîinile celuilalt“¹.

Menționăm unele procedee folosite de proprietari în satele ținutului Putna, pentru a-și putea „fabrica“ și aplica după bunul plac, astfel de „învoieli“. În satul Urecheștii-de-Jos, după cum stabilește o comisie de anchetă condusă de revizorul Gorovei, „învoielile“ erau confecționate de arendașul Zalaru, fără consimțămîntul locuitorilor, deoarece, după însăși afirmația vornicului, pecetea satului se afla în păstrarea arendașului, care o folosea în interesele moșiei, chiar și fără știrea funcționarilor comunali². Revizorul Gorovei cercetînd justetea celor reclamate, la fața locului, în mai 1862, dovedește falsitatea actului și prin faptul că printre semnături apare lingă amprenta digitală și numele unui dascăl Gheorghe, care cu siguranță nu a fost la alcătuirea acestuia „căci dacă ar fi fost, s-ar fi iscălit, ca unul ce știa carte“³.

La Soveja, pentru a-i sili pe locuitori să accepte o învoială împovărătoare, arendașul a procedat la arestarea și închiderea locuitorilor într-un hambar⁴. În jalba către Ministerul din Lăuntru, din 16 iunie 1861, numiții locuitori, referindu-se la această situație, arată : „înscrisuri cu de-a sila am datu, pînă să ne iscălim înscrisu, închiși am fostu“⁵. La Sișcani, Alecu Balș, proprietarul moșiei, îi silește pe locuitori cu biciul să-i dea în scris că sînt „drepti datori“ cu diferite munci⁶. Și în satele de munte, proprietarii își silesc clăcașii să le muncească după învoieli și nu după proiectul votat de Obșteasca Adunare la 6 martie 1844⁷ și lăsat valabil de așezămînt. Imediat după publicarea noului așezămînt, arhimandritul Pavel Sotopendios îi obligă pe locuitorii de pe numeroasele sate ale mănăstirii Mira, să-i dea înscris că și pe viitor îi vor munci „după învoieli“⁸. Întrucît locuitorii se plîng stărostiei că numitul egumen, în mod abuziv, îi obligă să muncească după învoieli măsluite, este delegat privighetorul ocolului Girle să cerceteze cazul la fața locului. Fără să cheme la facerea cercetării și pe clăcași, numitul priveghetor conchide, în mod ipocrit, că „locuitorii așa precum în anul următor au intrat în lucru după învoială, apoi că nici nu mai cer strămutarea ei“⁹, fapt dezis de numeroasele jalbe ale locuitorilor care au continuat să protesteze împotriva învoielilor și după menționata anchetă¹⁰.

Procedeele la care recurgeau proprietarii, cu complicitatea administrației, pentru a-i determina pe clăcași să le accepte condițiile, erau

¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. 1, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 255.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1631/1857, p. 580.

³ *Ibidem*, f. 578.

⁴ *Ibidem*, fond Tribunal Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 299—301.

⁵ *Ibidem*, f. 199—202.

⁶ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 24/1860, f. 30.

⁷ D. C. Sturza-Scheianul, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, vol. 1, București, 1907, pp. 280—282.

⁸ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1231/1851, f. 65.

⁹ *Ibidem*, f. 107.

¹⁰ *Ibidem*.

variate. La Păunești, pentru a-i sili să se angajeze la munci în „pontul” anului următor, proprietarul cere clăcașilor să accepte termenele învoirii înainte de culesul porumbului, pentru ca în eventualitatea refuzului să le poată interzice recoltarea. De fapt așa se și întâmplă; neprezentându-se la vremea hotărâtă, proprietarul le interzice culesul porumbului, care s-a furat sau s-a stricat cu vitele, locuitorii rămânând muritori de foame¹.

Claca. Majoritatea proprietarilor de moșii, lipsiți de inventarul agricol necesar și totodată având la dispoziție brațele de muncă aproape gratuite ale clăcașilor, au recurs, în vederea extinderii suprafețelor înșămânțate, la intensificarea exploatării pe baza măririi clăcii, mijlocul cel mai lesnicios, aflat la dispoziția lor imediată, pentru sporirea producției². Karl Marx, într-o comparație ce o face între capitalistul apusean și proprietarii de moșii din țările răsăritene, afirmă: „La capitalist, goana după supramuncă se manifestă în tendința de *prelungire fără măsură a zilei de muncă*; la boieri ea se manifestă mai simplu, în goana directă după zile de clacă”³.

În genere, suprafețele ce trebuiau muncite de locuitori în contul clăcii sînt mărite cu mult peste limitele stabilite de așezămînt. Pe locuitorii din Călieni, de pildă, arendașul Gheorghe Ianoli îi înșeală la măsurătoarea terenului în contul clăcii „cum vrea dumnealui”, încît se jeluiesc clăcașii „...de acu înainte, avem să ne ținem numai de dumnealui di arătură, pînă a îngheța pămîntul”⁴.

Locuitorii din satele Copăcești, Sișcani, Lunca-Dochiei, Urecheștii-de-Jos și Burcioaia, proprietăți ale boierului Alecu Balș, se jeluiesc caimacanului Nicolae Vogoride, la 26 august 1857, că, deși au făcut toate clăcile și muncile după „pont și așezămînt”, arendașii Nicolai și Crăciun Gaicu i-au luat cu silnicie, cu copii și femei și i-au dus de au prășit păpușoi afară din pont⁵.

În satul Conțești, arendașii Dumitrache Mavro și Costache Petrescu i-au silit pe locuitori, pînă în anul 1860, să le muncească de fiecare, peste îndatoririle învoielii, cite 6 prăjini de păpușoi, prășite de 2 ori, cu toate ale lor, pînă la pusul în leasă, precum și cite 6 prăjini de seceră și făcut stoguri și 10 prăjini de coasă. Acum, se jeluiesc locuitorii „ne apucă a li face aceste zile îndoite”⁶.

Lipsa lemnului de foc a constituit pentru boieri un alt prilej de a stoarce de la clăcași cantități importante de muncă neplătită. În schimbul acordării dreptului de a-și lua din pădurea boierească lemnele necesare la vremea iernii, proprietarul moșiei Scurta, Nicolae Lipan, preținde clăcașilor următoarele munci: să-i are fiecare locuitor cite 24 de prăjini, să-i prășească cite 24 de prăjini porumb, să-i lucreze 9 prăjini

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost, țin. Putna, dos. 1682/1855, f. 174.

² Acad. A. Oțetea, *Le second asservissement des paysans roumains 1746—1821*, Editura Academiei R.P.R., București, 1955, p. 1 (extras).

³ Karl Marx, *Capitalul*, vol. 1, p. 260.

⁴ Arh. St. Focșani, fond stărost, țin. Putna, dos. 134/1851, f. 153.

⁵ *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 9.

⁶ *Ibidem*, dos. 24/1860, f. 60.

de vie, să-i execute alte 6 zile de lucru la diferite alte munci, să-i facă 50 de pari și 900 de nuiele pentru îngrădirea viei, și să-i dea fiecare câte o găină, 2 pui și 10 ouă pe fiecare an¹.

Obligația executării în timp util și în bune condiții a muncilor necesare rezervei boierești, fără de care nu puteau obține permisiunea de a se ocupa de culturile proprii, a avut ca urmare, de cele mai multe ori, compromiterea recoltelor clăcășești, datorită îndeplinirii acestor munci cu întârziere, sau chiar neefectuării lor. Așa s-a întâmplat la Adjudul Vechi, unde, datorită faptului că clăcașii au fost siliți să prășească proprietarului peste învoială câte o jumătate de pogan de fiecare, timpul favorabil muncii a trecut și porumbul lor a rămas în buruieni². Ion Ionescu de la Brad, referindu-se la această situație, conchide: „Nu rămîne săteanului timp pentru lucrul său, și tot sint oameni care cutează a zice că sătenii nu muncesc. Muncesc, săracii, pînă nu mai văd bine“³.

Se cunosc și situații cînd unii proprietari și arendași mai întreprinzători, dîndu-și seama că productivitatea muncii se menține la un nivel scăzut sub regimul clăcii, pășesc la reorganizarea gospodăriilor lor pe baze capitaliste, folosind procedee agrrotehnice noi și în special muncă salariată.

Pentru a se depăși stadiul producției feudale în agricultură și a se ajunge la relații capitaliste, Lenin arată că erau necesare: „O clasă de oameni obișnuiți cu munca salariată... inventarul țăranului să fie înlocuit cu inventarul boierului și... agricultura să fie organizată ca oricare altă întreprindere comercialo-industrială, și nu ca îndeletnicire boierească“⁴.

Aceste condiții, deși parțial apăruseră mai înainte, se dezvoltă din ce în ce mai intens în ținutul Putna, după 1851. Cu scopul extinderii agriculturii⁵, unii proprietari și arendași își silesc clăcașii să le muncească peste obligația clăcii, în schimbul unor sume derizorii.

La Burcioaia, pentru arăturile efectuate în contul clăcii în toamna anului 1856, clăcașii sînt siliți să primească bani, urmînd ca obligația clăcii să o îndeplinească în primăvara anului 1857. Refuzînd primirea banilor, fiindu-le vitele bolnave și neavînd fin, arendașul Nicolae Gaicu îi înjură, amenințîndu-i totodată că dacă nu vor primi banii, „pi urmă o să-i caute și nu-i vor găsi“. În primăvara anului 1857, peste arătura datorată, același arendaș le impune să-i mai lucreze, tot cu bani, câte o jumătate de pogan de fiecare. Locuitorii refuză să-i mai execute acest surplus de arătură, deoarece nu mai aveau timp să-și are locurile legale; arendașul îi amenință că de nu-i vor efectua arătura „îi va

¹ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 393.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1631/1856, f. 57.

³ Ion Ionescu de la Brad *op. cit.*, p. 385.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 3, p. 171.

⁵ Producția de cereale în ținutul Putna a cunoscut o creștere prodigioasă între 1950—1862. Dacă în 1850, semănăturile cuprindeau 25 000 de fălci, în 1852 ele ating cifra de 41 351 de fălci. (Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, pp. 103—104.)

face să nu aibă nici miță la casele lor“¹. Includerea loturilor clăcășești, de către arendașul Gaicu, în denumirea generică de „tarla boierească“ subliniază tendința manifestată de boieri, de a se considera proprietari peste întreaga întindere a moșiei.

Dezvoltarea producției de mărfuri a constituit un stimulent puternic pentru unii proprietari de a-și însuși din renta feudală, prin diferite procedee, capitaluri bănești importante, pe care le-au întrebuințat apoi în scopul organizării muncii, pe baze capitaliste.

Forța de muncă salariată se recruta îndeosebi din rîndurile populației răzeșești sărăcite, dar sînt numeroase și cazurile cînd proprietarii recurgeau la tocirea propriilor lor clăcași. Astfel, la 18 februarie 1855, mai mulți locuitori din Burcioaia arată, într-o jalbă către stărostie, că „s-au alcătuit“ cu arendașul moșiei să treiere la orz, „cu tocmeală hotărîită cite 7 lei de chilă“². În satul Dimaciu, nouă locuitori se învoiesc cu spătarul Nacu să taie și să ducă la finăria boierească 3 600 de snopi de stuf. Neexecutîndu-se această muncă, spătarul Nacu cere stărostiei ca „prin înadins jandarm“ să împlinească de la ei cite două carboave de sută „fiindcă așa vînduse stuful și în alte împrejurări“³.

Pentru a produce mai repede și mai avantajos grîul destinat pieței, excluzînd totodată concurența, unii boieri recurg și la introducerea pe moșii a unor mijloace și procedee agrotehnice mai avansate. Astfel, la Ivăncești, Constantin Iacovachi folosește o mașină de treier hidraulică, minată de o gîrlă din apropiere⁴, iar la Mărășești, Costin Catargiu dispunea de 24 de pluguri perfecționate și de o mașină de treier, acționată de forța aburului⁵. De asemenea, proprietarul moșiei Domnești avea o mașină de treier, pusă în mișcare de apa Trotușului⁶, iar Dimitrie Dăscălescu, proprietarul moșiei din Cîmpuri, avea trei mașini de semănat, două de prășit, una de tăiat paie, una de vînturat, douăsprezece pluguri de Viena, două pompe de Viena, dintre care una pentru apă și alta pentru rachiou⁷. În plasa Biliiești, o statistică din anul 1864 menționează existența a două mașini de treier, acționate cu abur, una de 10 CP și alta de 8 CP⁸, iar în plasa Răcăciuni, două mașini de vînturat purtate de oameni, și altele două : una de secerat și alta de semănat, purtate de animale⁹. Folosirea mașinilor de treier era deosebit de rentabilă, atît pentru economia de timp și pierderile minime de boabe, cît mai cu seamă prin selecționarea grîului de corpuri străine, fapt imposibil de realizat în condițiile treierului cu cai sau cu îmbălăciul. Se cunoaște și o inițiativă locală, de confecționare a unor pluguri perfecționate. Astfel, la Pădureni, un oarecare Ion Ionescu este menționat ca făcîndu-și singur

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1631/1857, f. 7.

² *Ibidem*, dos. 1511/1855, f. 78.

³ *Ibidem*, f. 79.

⁴ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 284.

⁵ *Ibidem*, p. 416.

⁶ *Ibidem*, p. 373.

⁷ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 30/1859, f. 124.

⁸ *Ibidem*, dos. 20/1864, f. 12.

⁹ *Ibidem*, f. 17.

plugurile „fiind un om cu aptitudini la mecanica agricolă”¹. Cu toate acestea, baza producției de cereale-marfă, destinată exportului, nu era asigurată de munca tocmită, sau de utilajul agrotehnic, introdus pe alocuri, ci de munca silită și sporită a clăcașilor, sistemul economic bazat pe munca de clacă continuând să se mențină preponderent, și în perioada așezământului lui Grigore Alexandru Ghica.

Renta în produse. Așezământul moldovenesc prevedea desființarea dijmei din cereale și fin, obligația menținându-se numai asupra viilor și livezilor, cu excepția celor 10 prăjini, locul casei și al grădinii (art. 5 și 20). Această măsură, dacă s-ar fi aplicat, n-ar fi prejudiciat interesele proprietarilor, deoarece în condițiile extinderii schimburilor comerciale, crescînd renta în muncă, importanța economică a dijmei rămîne infimă. Așezământul, prevăzînd extinderea și organizarea muncii pe rezervele boierești, lăsa întreaga recoltă ce ar fi fost obținută pe loturile limitate ale clăcașilor, la dispoziția acestora, ca o slabă răsplătire a supramuncii depuse în folosul proprietarilor. Boierimea reacționară, interesată să-și păstreze toate avantajele ce decurgeau din exploatarea pe baze feudale a moșiilor, protestează imediat după aplicarea așezământului, la Departamentul din Lăuntru împotriva acestei măsuri, pe motiv că îi cauza pagube simțitoare².

Cuprinsul articolului 39, ce prevedea că invoielile în curs își vor menține valabilitatea, atîta timp cît amîndouă părțile ar rămîne mulțumite, a fost răstălmăcit de boieri în sensul că pot proceda și, în această problemă, după bunul plac. Iată confirmarea: la 18 septembrie 1851, locuitorii de pe moșia Bizighești adresează stărostiei o jalbă, din care cităm: „Astăzi, dumnealui Manolache Teohari, posesorul acestei moșii, ne-au îndatorat ca să-i dăm dijma din fin, păpușoi, în scurtu din tot ci avem, precum am dat și în anii trecuți, la care noi ne-am împotrivit, fiindcă după noul așezămîntu, sîntem iertați și pi anul acesta, di asemenea datorii. Dumnealui, ne uitîndu-se nici la așezămîntu, nici la propunerile noastre, ne-au pus josu și cu un băț din gard, ne-au bătut cît i-au plăcut”³.

Nici chiar atunci cînd recolta le era compromisă de calamități, locuitorii nu erau scutiți de această îndatorire, sau cel puțin scăzuți, proporțional cu pierderile cauzate, ci li se pretindea întreaga cantitate, ca în anii buni. În satul Adjudul Vechi, recolta locuitorilor a fost distrusă

¹ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.* p. 222.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1321/1851, f. 30.

Nemulțumirea boierilor în privința desființării dijmei fără despăgubire reiese și din încheierea majorității comitetului proprietarilor mari, citată în Divanul ad-hoc al Moldovei de Const. Hurmuzachi și care la punctul al 13-lea menționează că, „Dacă sătenii n-au fost chemați la facerea legilor atingătoare de ei, nici proprietarii nu s-au chemat la facerea legiurii prin care s-au desființat fără despăgubire mai multe folosuri ce ei aveau de la țărani lor, iar mai ales dijma...” (Vezi D. A. Sturza, *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii Romîniei*, vol. VI, partea I, București, 1896, p. 353).

³ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1248/1851, f. 150.

în vara anului 1851 de lăcuste ; toamna, arendașul a „luat dijma pi tot locul deplin“, iar locuitorii, n-au „rămas cu nimic“¹.

Sistemul abuziv al perceperii dijmei la pogon, interzis de Regulament², a dat posibilitatea proprietarilor să-i constrângă pe clăcași la îndeplinirea acestei obligații, indiferent dacă recolta obținută de pe locurile lor era sau nu bună. Pretextînd existența învoielilor, proprietarii și arendașii sporesc considerabil obligațiile în dijmă ale clăcașilor. Astfel, locuitorii satelor de munte Șindrilarii-de-Jos, Reghiu, Șindrilarii-de-Sus, Mira și Andriașul, proprietăți ale mănăstirii Mira, sînt îndatorați de egumeni să dea anual, indiferent de starea recoltei, următoarele dijme :

— 4 dimerlii, în știuleți, de pogonul de păpușoi, puși în leși, sau 12 oca și jumătate în grăunțe ;

— pentru grîu, secară, ovăz și mălai, tot 4 dimerlii ;

— din grădini, cîte două oca fasole, de fiecare casă ;

— din 10 pomi roadele unuia pe alese ;

— pentru vii, de fiecare pogon cite 10 vedre de vin. Dijma finului urma să fie plătită în bani, și anume : „De la fiecare claie ce va fi de la 8 stînjeni în sus, 2 lei, iar de la 8 stînjeni în jos, cite 60 de parale de stînjen“³.

Iorgu Razu, arendașul moșiilor Domnești, Pufești și Cornățelu, cere în contul dijmei de la locuitori „de fiecare pogon cîte 8 banițe de piine“⁴. Pe moșia Sișcani, arendașul Ion Zălaru, convertind dijma viilor în bani și pretinzînd de la locuitori cîte 40 de lei de pogon, aceștia se plîng că niciodată n-au dat „asemenea împovărată dijmă, decît pînă la 20 de lei“⁵.

Pretinderea unei sume fixe în contul dijmei, fără a ține seamă de producția realizată, constituie un alt aspect abuziv al procedeelelor folosite de proprietari pentru a-și mări veniturile.

Deși pentru locul grădinii și al casei clăcașii erau scutiți prin așezămînt de orice fel de îndatoriri, totuși unii proprietari și arendași nu se dădeau în lături de a realiza venituri și din acestea. Pe moșia Precistanu, a mănăstirii Mira, arendașul D. Cantacuzin cere de la locuitori, numai pentru locul de casă, cîte doi galbeni și 20 de parale de fiecare. Subprefectul despărțirii Biliiești, delegat să ancheteze situația, îi obligă pe locuitori să plătească banii „fără să iee în privire așezămîntul“⁶. La Soveja, arendașul Mihalache Popovici, deși ia dijmă locuitorilor din toate produsele ca „în, cinepă, fasole, cartofi, varză și din orice sămînță“, îi obligă să-i mai dea de fiecare și cîte 7 lei, „lucru cu totul nedrept — reclamă locuitorii — căci de prisos este a da dijma cînd dumnealui ie bani și cînd noi cunoaștem că dejmurile aice în țara noastră sînt ridicate cu totul

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1248/1851, f. 150.

² Acad. A. Oțetea, *Trecerea de la feudalism la capitalism în Moldova și Țara Românească*, în „Studii și Materiale de Istorie medie“, vol. IV, 1960, pp. 374—375.

³ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1231/1851, f. 65.

⁴ *Ibidem*, 1231/1831, f. 70.

⁵ *Ibidem*, dos, 1631/1857, f. 213.

⁶ *Ibidem*, dos, 31/1861, f. 16.

chiar prin așezămîntul, și dumnealui au călcat atît așezămîntul cît și învoiala noastră“¹.

Dijma, obținută de pe loturile mici și deseori nelucrate ale locuitorilor, nu mai putea satisface, în noile condiții economice, necesitățile crescînde de cereale, și aceasta este cauza principală pentru care așezămîntul a stipulat desființarea ei. Dar, după cum s-a demonstrat, nu toți proprietarii moșiilor s-au arătat dispuși să renunțe la ea, susținînd că prin dijmă locuitorii plătesc chiria pămîntului primit în folosință. Mai mult, dijma a fost păstrată pe alocuri deoarece reprezenta, în arsenalul măsurilor coercitive boierești, o armă eficientă de intimidare și silire a clăcașilor la executarea unor munci gratuite în folosul proprietarilor.

Podvezile. Obligația transportării cerealelor la Galați, principalul debușeu al Moldovei², prin intermediul căruia pătrundeau în circuitul pieței mondiale cerealele din sudul Moldovei îndeosebi, continuă a fi prevăzută în învoielile impuse țăranimii clăcașe din ținutul Putna. La 19 octombrie 1851, vechilul moșiei Mircești cere sprijinul stărostiei pentru a-i executa pe locuitori să-i transporte la Galați cerealele cu care erau îndatorați³. În satele Slobozia, Copăcești și Urecheștii-de-Jos, arendașul îi obligă pe locuitori să-i transporte la Galați, în primăvara anului 1857, și podvoada neexecutată în 1856⁴, fapt interzis de așezămînt.

Folosirea abuzivă de către organele administrative a locuitorilor la repararea șoselelor stingherea, uneori, transportul normal al cerealelor spre Galați. La 26 august 1858, de exemplu, pîrcălăbia de Galați cere stărostiei Putna eliberarea imediată a 25 de care folosite la reparatul șoselei de privighetorul de Bilești, după ce fuseseră oprite și descărcate în satul Vulturul-de-Sus, pe cînd transportau spre Galați porumbul negustorului Hrisoveloni Platon. Pîrcălăbia găsește necesar să atragă totodată atenția stărostiei de Putna să se îngrijească pentru „a nu se mai repeta astfel de împrejurări pe viitor, care aduc sminteală negoțului“⁵.

Pentru asigurarea mijloacelor de transport, unii proprietari și arendași recurg și la angajări libere. La Berești, constatăm mai mulți locuitori ce se angajează în primăvara anului 1856, la arendașul Panaite Ianoli, ca să-i transporte la Galați porumb și seară, cu 5 lei chila⁶. De asemenea la Adjudul Vechi, locuitorii se învoiesc la același arendaș, să-i transporte 12 chile de seară; în cazul că seara nu va fi dusă la Galați, la termen, contractul prevede obligația pentru locuitori de a-i plăti chila de seară „după prețul din trecutul an politicîț la șchele“⁷.

Nu numai nevoia transportării la termene fixe a unor cantități de cereale la Galați, ci și greutățile legate de acestea, i-a determinat pe unii proprietari și arendași să recurgă și la stimularea bănească a locuito-

¹ Arh. St. Focșani, fond Tribunal Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 35.

² N. Șuțu, *Opere economice*, București, 1957, p. 131.

³ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1321/1851, f. 193.

⁴ *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 3—4.

⁵ *Ibidem*, dos. 1692/1858, f. 416.

⁶ *Ibidem*, dos. 1682/1858, f. 21.

⁷ *Ibidem*, f. 22.

rilor. Deosebit de împovăraătoare pentru locuitorii ținutului au fost și contractele prin care aceștia se angajau să transporte sare de la Tg. Ocna la Galați, în schimbul unor sume primite anticipat.

Deși Ministerul de Finanțe, prin adresa către stărostie din 25 iulie 1855, cere ca aceste contracte să se facă prin tocmeli libere, totuși, sub impulsul nevoilor personale și sub presiunile aparatului administrativ, locuitorii au fost siliți să contracteze, cu prețuri minime, cărături greu de realizat cu posibilitățile lor. Obligația de a plăti Cămării costul sării ce n-ar fi fost transportată la termenul prevăzut, „cu prețul ce s-ar vinde peste Dunăre”¹, a adus la o completă stare de sărăcie numeroase familii de clăcași și răzeși din satele ținutului Putna. Locuitorii au fost tentați să încheie astfel de contracte, începînd cu vara anului 1855 — cînd reprezentanții Cămării încep să cutreiere satele putnene², deoarece primeau, drept acot pentru cărături viitoare anumite sume bănești, atît de necesare rezolvării momentane a lipsurilor din gospodăriile lor sărăcite. Unii proprietari și arendași n-au scăpat ocazia de a se folosi și de această împrejurare, pentru a realiza noi avantaje personale. Pe considerentul că dispun de brațele clăcașilor de pe moșiile lor, unii boieri s-au grăbit să încheie contracte cu reprezentanții Cămării, angajîndu-î pe locuitori cu cărături, pentru care și-au însușit, în contul acestora, importante sume bănești. Astfel, arendașul moșiei Biliesți, Anton Crămlău, se angajează să transporte — se înțelege că cu truda clăcașilor — 80 000 de ocale de sare, pentru care primește numai ca avans suma de 250 de galbeni și 17 lei. Fiînd obligați, de privighetorul de Biliesți, la cererea arendașului, să transporte cantitatea de sare menționată, locuitorii protestează împotriva acestei samavolnicii. la 29 decembrie 1856, arătînd stărostiei că „nu ne cunoaștem nici cum datori cu asămîne transport, ca unii ce n-am primit nici un ban”³.

Executarea cărăturilor în folosul proprietarilor prejudicia interesele clăcașilor, atît prin deteriorarea carelor, îmbolnăvirea sau chiar moartea vitelor, cît mai ales prin compromiterea recoltelor, urmare firească a pierderii timpului util de muncă.

Contractele de învoieli impuse clăcașilor păstrează și obligația transportării lemnului din pădure la casa proprietății. În cazul neexecutării, clăcașul era obligat să plătească o anumită sumă bănească, fixată abuziv de către proprietar. Astfel, în satele moșiei Mira, clăcașii erau obligați să plătească, în cazul neîndeplinirii obligației transportului de lemne, cîte 4 lei de fiecare⁴, iar pe moșia Soveja, cîte 12 lei „de giugul de boi sau de cai”⁵.

Monopolurile. Așezămîntul din 1851 lasă neatins dreptul stăpînilor de moșii de a fi singurii detinători, pe proprietățile lor, de cîrciumi, măcelării, dugheni, mori, velnițe, de a percepe taxe la trecerea podurilor

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1512/1855, f. 32.

² *Ibidem*, f. 105—108.

³ *Ibidem*, f. 114.

⁴ *Ibidem*, dos. 1248 1858, f. 65.

⁵ *Ibidem*, fond Tribunal. Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 142.

umblătoare etc. (art. 32). În învoielile impuse clăcașilor nu se pierde din vedere să se precizeze că dreptul de a vinde vin sau rachiu pe moșie aparține, în exclusivitate, proprietarilor. Astfel, egumenul mănăstirii Mira, Pavel Sotopendios, în învoiala cu locuitorii satelor așezate pe moșia mănăstirii, precizează că : „nimeni nu are voie să cumpere de pe alte moșii vin sau rachiu și să le ducă la casele lor, nici să se ducă pe la alte moșii megieșite să bea, căci unii ca aceștia de se vor afla, vor plăti contobanțul“. Neprecizarea amenzii arată că și aici se făcea prezență samavolnicia. Aceeași învoială interzice locuitorilor să-și vîndă vinul în alte locuri, ci numai mănăstirii, „cu prețul politicit“¹. Și, surplusul de fin. conform învoielii, trebuia de asemenea vîndut numai mănăstirii în condiții fixate de ea².

În 1855, clăcașii din Soveja se plîng stărostiei, că deși arendașul M. Popovici concesionase scaunul căsăpiei, le mai solicită și cîte 10 galbeni pe an, „care noi n-am plătit nici la un posesor“³.

Preturile băuturilor ca și ale altor mărfuri expuse în dugheni erau fixate fără nici o noimă, după bunul plac al orînduirilor. Cînd locuitorii din Soveja se jeluiesc, în 1861, că „obiectele necesare de pe la orînzele de sat se vînd cu întreprite și împătrite prețuri“, față de alte locuri, stărostia găsește cu cale să le răspundă că „pînă în prezent nu există nici o lege care să-i lase drept administrației a impune orîndarilor prețul după voința cumpărătorilor“⁴. Legile, desigur, erau făcute numai pentru a apăra interesele exploatatatorilor.

La iarmarocacele organizate de unii proprietari pe moșii, dreptul de a-și vinde mărfurile le aparținea în exclusivitate.

La Soveja, la 3 iunie 1861, cînd unii locuitori au vrut să-și vîndă băuturile, feciorii boierești, din ordinul proprietarului, le-au tăiat cepurile la vase⁵.

Asupra morilor, învoiala încheiată de locuitori cu arhimandritul Pavel Sotopendios, la 23 aprilie 1851, prevede că „nimeni dintre ei nu vor avea voie a face mori din nou, pînă nu se va învoi cu mănăstirea, sau să și le repare cînd se vor strica, iar acei care vor avea mai dinainte mori, să vie acu să se învoiască“⁶.

Și Cămara ocnelor era lovită în interesele ei de pretenția proprietarilor, care, sub cuvînt că dreptul de a vinde pe moșii este numai al lor, îi silesc pe antreprenori să le dea zeciuală din sarea pe care aceștia o vindeau prin sate⁷.

Prin monopoluri și mai ales prin abuzurile legate de ele, proprietarii și arendașii agravau situația țăranilor clăcași.

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1321/1851, f. 63.

² *Ibidem*, f. 65—107.

³ *Ibidem*, dos. 44 1859, f. 51.

⁴ *Ibidem* fond Tribunal Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 273.

⁵ *Ibidem*, f. 274.

⁶ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 1231/1851, f. 66.

⁷ *Ibidem*, dos. 1512/1855, f. 74.

Globirile. Unii proprietari și arendași își asigurau venituri mari și din globiri sau ispașe, sume pretinse drept despăgubire pentru stricăciunile, de cele mai multe ori imagineare, pricinuite de vitele sau păsările locuitorilor în recoltele proprietății.

Mai mulți locuitori mărginași din orașul Focșani se plîng stărostiei, la 28 octombrie 1858, că vătălii boierului Vasilică Vidrașcu le-au luat vitele de pe cîmp, de sub paza văcarului, și le-au închis în oborul său, pretinzînd gloabă¹.

La Bolotești, arendașul Costache Ciornei, după culegerea recoltei, a strîns vitele locuitorilor de prin țărini și le-a închis în țarc, sub motiv că „vroiește a speculari moșia și după cules“². În satele Slobozia lui Vidrașcu și Bătinești, boierul Iorgu Fulger, cu ajutorul vătăfilor, strînge de pe cîmp vitele locuitorilor și le închide în curtea boierească, „fără a strica griu sau seară“ și numai fiindcă este învățat a globi locuitorii, cite 7—8 lei de vacă sau de vițel“³. Unii proprietari și arendași nu se sfiesc să solicite despăgubiri și pentru „pagubele“ cauzate de ciini sau păsări. Astfel, arendașul moșiei Adjudul Vechi, Ștefan Ciocîrlie, prin reclamația trimisă stărostiei la 8 august 1858, pretinde să i se facă ispașă de stricăciunile cauzate de ciinii locuitorilor în țarina cu păpușoi⁴, iar argații boierului Vasilică Vidrașcu duc la curte 8 giște ale văduvei Sultana din Focșani, pe motiv că i-au produs stricăciuni⁵. La Ruginești, arendașul moșiei, Ion Zălaru, sechestrează o pereche de boi ai unui locuitor, sub pretextul că folosise, pentru comunicația cu locul său de hrană, un drum pe care locuitorii îl utilizaseră pînă atunci nestingheriți; pretenția arendașului de a lua bani locuitorilor numai fiindcă merg pe acel drum „este cu totul nedreaptă“, se jeluiesc aceștia stărostiei, la 5 august 1858⁶.

Constrîngerea extraeconomică. Pentru a storce cît mai multă muncă de la clăcași, proprietarii de moșii și arendașii recurgeau la sprijinul aparatului administrativ, format tot din boieri sau slugi de-ale acestora, și care — după expresia marelui patriot N. Bălcescu —, „făceau una cu proprietarii“⁷. Nici funcționarii comunali, pentru a fi executanți fideli ai proprietarilor, nu erau recrutați la întîmplare, ci numai dintre slugile cele mai devotate ale acestora.

La Adjudul Vechi, după cum arată locuitorii în jalba adresată domnitorului Alex. Ioan Cuza, la 16 februarie 1862, alegerea de „giudeț sătesc“ s-a făcut astfel: arendașul moșiei a adus la casa sa pe supleantul Prefecturii și totodată pe unii locuitori, cu care se înțelesese din vreme. Apoi a chemat pe cite unul din locuitori în casă și i-a pus să semneze o hîrtie, prin care se propunea alegerea ca vornic a unui oarecare Gher-

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1682/1858, f. 636.

² *Ibidem*, dos. 1311/1855, f. 514.

³ *Ibidem*, dos. 44/1859, f. 15.

⁴ *Ibidem*, dos. 1682/1858, f. 395.

⁵ *Ibidem*, f. 316.

⁶ *Ibidem*, f. 386.

⁷ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, 1952, p. 67.

ghiceanu. Această alegere — arată locuitorii — s-a făcut împotriva voinței lor „numai cu vroința și mulțumirea posesorului întovărășit cu dumnealui Ștefan Ciocîrlie, subprefectul despărțirii Răcăciuni, spre a le fi ficior boieresc în căutarea tuturor intereselor moșiei“¹.

Nu e de mirare deci că în litigiile dintre proprietari și locuitori, funcționarii administrativi apărau întotdeauna interesele celor dintii. Într-un raport al revizorului Gheorghe Tăutu, adresat Ministerului de Interne, la 21 septembrie 1861², privitor la conflictul de muncă dintre boierul Costache Dăscălescu și locuitorii din Clipicești, se arată că în timpul anchetei subprefectul ocolului Gîrlei, Petrache Moscu, pentru a servi interesele proprietarului cît mai bine, a negat că locuitorii au fost bătuiți de boier și totodată a pledat „cauza domnului Dăscălescu cu elocvența celui mai bun procuror încît am fost nevoit a-l întreba, dacă dumnealui este funcționarul guvernului, sau reprezentantul domnului Dăscălescu“³. Același revizor, analizînd cauzele ce au dus la deznădejde țărănimea clăcașă din Clipicești, arată că însuși starostele ținutului, în loc să dispună rezolvarea echitabilă a jabelor țărănești, „le rupea suplicele și-i dădea afară din birou, cînd veneu să i se tîngue“⁴.

Și cum putea fi altfel, cînd proprietarii și arendașii aveau grijă să-și cîștige din vreme bunăvoința starostelui, uneori chiar și prin mită? În procesul-verbal încheiat de revizorul Gorovei, la 6 mai 1862, se arată că arendașii moșiei Adjudul Nou, frații Zălărești, „au dăruit prefectului Tufelcic, în timpul tragerii locuitorilor la sorti, 6 chile de orz, obligîndu-i pe locuitori să i-l transporte, gratuit, la curtea acestuia la Focșani“⁵.

Bătăia constituia în mîinile proprietarilor și arendașilor, ca și a organelor administrative, unul dintre mijloacele obișnuite de constrîngere, folosite împotriva țăranilor. Dacă reclamațiile țărănești nu găseau sprijin la organele administrative, în schimb cererile boierești de a li se aproba folosirea bătăii și altor mijloace de pedepsire a sătenilor erau întotdeauna primite favorabil. La 23 iulie 1858, cînd arendașul moșiei Petrești solicită un ampoiât spre a-i pedepsi cu bătăia „spre pilduirea tuturor“, pe locuitorii ce refuzaseră să iasă lă prașilă, stăroștia se grăbește să trimită omul cerut cu dispoziția „să-i înfrîneze acolo cu cite 5 bice“⁶. La Bizighești, locuitorii ce se opun dării dijmei sînt bătuiți de arendașul Mihalache Teohari⁷, iar la Vulturul-de-Jos⁸, Slobozia lui Vidrașcu⁹, Biliiești și Sasu¹⁰, locuitorii sînt de asemenea bătuiți, pentru ca în felul acesta să fie siliți să accepte obligațiile impuse de proprietari și arendași.

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 162/1862, f. 2.

² *Ibidem*, dos. 48/1861, f. 41.

³ *Ibidem*, dos. 48/1861, f. 41

⁴ *Ibidem*, f. 42.

⁵ *Ibidem*, dos. 1631/1861, f. 577.

⁶ *Ibidem*, dos. 1682/1855, f. 279.

⁷ *Ibidem*, dos. 1231/1851, f. 153.

⁸ *Ibidem*, f. 171.

⁹ *Ibidem*, f. 185.

¹⁰ *Ibidem*, f. 270, 239.

În urma acestor bătăi, locuitorii rămăneau uneori cu grave infirmități, fapt ce-i punea în situația de a nu-și mai putea câștiga existența. Locuitorii din Adjudul Vechi se plîng la 12 ianuarie 1857 către stărostie, arătînd că posesorul „ne-au bătut pe 4 din noi tare cu ghiciul în ograda sa, care-le am pătimit toată vara, rămînîndu-ne pînea nelucrată”¹.

În satul Burcioaia, locuitorii ce vin la curtea boierească spre a cere înapoierea vitelor ce le fusese închise samavolnic, sînt luați la bătaie de arendașul Nicolae Gaicu. Doi dintre ei sînt bătuți atît de grav încît „nu vor fi vrednici nici di a-și agonisi zilnica hrană, în toată viața lor”... Ne-am îngrozit cu totul — se jeluiesc locuitorii la 16 Aprilie 1857 — că dumnealui la toate muncile ci ni pornește, tot cu bătaia se laudă”².

Cu ajutorul organelor administrative, căroră le era creată o situație privilegiată, proprietarii îi constrîngeau pe clăcași la îndeplinirea diverselor obligații. Astfel, la 27 septembrie 1851, Asanache Dan, proprietarul moșiei Cîmpuri, se adresează printr-o scrisoare personală starostelui Ștefanache Dăscălescu, rugîndu-l să-i pună la dispoziție un jandarm, pentru a-i aduce pe moșie clăcașii plecați la diferite munci prin podgorii³. Și Cămara Ocnelor, în vederea constrîngerii locuitorilor la îndeplinirea cărăturilor de sare de la Tg. Ocna la Galați, cere stărostiei, la 26 iulie 1856, „trimiteră cîte unui jandarm la fiecare ocol, spre a-i sili a-și îndeplini obligațiile”⁴.

Proprietarii și arendașii foloseau cele mai inumane mijloace, pentru a-i determina pe clăcași să le muncească fără soroc. Ială unele exemple : La Soveja, într-o jalbă ce amintește prin conținutul său de plîngerea depusă de Moș Ion Roată pe biroul Divanului ad-hoc al Moldovei în 1857, locuitorii arată : „din fînețele noastre din bătrîni ne-au datu afară, dijma nelegiuîtă ne-au luat, zile de meremetu fără socoteli am lucratu, banii în tot anu ne împlinești fără socoteli, arătură peste învoială am aratu... înscrisu cu deasila am datu,... bătuți am fostu, împunși cu sula am fostu, desbrăcați în pieile goale și bătuți cu biciul am fostu, fimeile noastre, bătute, batjocorite au fostu...”⁵.

Nemuțumit de felul cum privighetorul din Răcăciuni aplica dispozițiunile sale privind executarea locuitorilor la îndeplinirea unor obligații, în satele Hulpești și Pădureni, arendașul Costache Turculeț, prin adresa către privighetorie din 1 august 1859, amenință pe țărani și dregători : „sîmbătă dimineată. adică mîni, fiștecare datornic va fi bătut cu biciul bine și pus la treabă ; pe dregători iar așa. Pe Tudor am să-l pui în lanțu și să mă uit la el pâr și-o împlini anu. Pe Țurcanu și pe țigancă, totu această soartă, iar bătăi cît oi pute. cu toate instrumentele din lume cele mai dureroase”⁶. Chiar dacă aceste amenințări ar fi rămas formale, fapt imposibil de crezut, folosirea lor într-o formă atît de brutală și

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1631/1957, f. 1.

² *Ibidem*, dos. 1231/1851, f. 163.

³ *Ibidem*, dos. 1512/1855, f. 87.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, fond Tribunalul Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 199—202.

⁶ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 44/1859, f. 699.

mai ales într-o scrisoare adresată privighetoriei, scoate în evidență atît subordonarea totală a administrației locale față de boierime, cît și mai ales completa lipsă de drepturi juridice a țărănimii.

Întîlnim și cazuri cînd clăcașii sînt arestați și legați în fiare, pentru a li se înfrînge spiritul de rezistență. În satul Vulturul de Jos, vechilul boierului Panaiotache Balș arestează și pune în fiare pe clăcașii ce vin la curte să-și ceară boii, ce le fuseseră închiși samavolnic¹. Tot la Vulturul de Jos, pentru a-i sili să-i execute munci suplimentare, același vechil îi ține pe locuitori sub pază în propriile lor case, spre a nu le fi îngăduit să-și cîștige existența, lucrînd aiurea². Nici cînd se aflau în Focșani, clăcașii nu erau la adăpost de urmărirea și pedeapsa boierilor. Pe motiv că-i datora 10 zile de prașilă, chiar în prima zi de Paști, boierul Vasile Vidrașcu, proprietarul moșiei Gugești, a trimis vechilii să-l aresteze pe clăcașul Constantin Fîncu, pe cînd se afla în vizită în orașul Focșani, la sora sa. Aici, după ce l-au insultat și bătut cumplit, l-au legat cu funii și l-au dus de l-au închis într-un hambar al proprietății³. Și locuitorul Gheorghe Răcoare din Cornățelu, pentru motivul că îndemna pe locuitori la neexecutarea muncilor boierești — după ce este bătut de vâtaf — este luat de acasă în timpul nopții și închis în casa boierească. A doua zi, toți cei 30 de țărani care se duc la curte pentru a protesta împotriva acestei acțiuni arbitrară sînt arestați și ținuți mai multe zile nemîncăți „nepermițîndu-se nici femeilor lor de a le aduce mîncare sau apă“⁴, din care pricină s-au îmbolnăvit mulți dintre ei.

Izgonirile. Prin obligativitatea îndeplinirii unor greoaie formalități administrative, și îndeosebi a răfuirii prealabile cu proprietatea, așezămîntul îngrădea posibilitatea strămutării clăcașilor de pe moșii, (art. 17—20) dar lăsa proprietarilor și arendașilor libertatea de a-i izgoni, atunci cînd considerau că măsura era în interesul lor (art. 23).

Boierii și arendașii recurgeau la acest mijloc, pentru a permanentiza, în mijlocul țărănimii, atmosfera de teamă ce le era necesară atît pentru alcătuirea și aplicarea învoielilor silnice, cît mai ales pentru a-și putea extinde nestingheriți, pe seama loturilor clăcașilor, rezervele proprii. De obicei erau alungate, în primul rînd, elementele cele mai dîrze, mai curajoase și reprezentative ale țărănimii, care se opuneau categoric expulzării.

Iată unele situații, cînd boierii au găsit necesar să recurgă la acest mijloc de intimidare a țărănimii, în satele ținutului Putna. Datorită asupririlor continui la care erau supuși de către arendașii Neculai și Crăciun Gaicu, și a lipsei de înțelegere din partea autorităților locale, locuitorii satelor Sișcani, Adjudul Nou, Burcioaia, Slobozia Copăcești, Urecheștii de Jos, și Lunca Dochiei, se jeluiesc în mai multe rînduri caimacamului Neculai Vogoride, iar la 26 august 1857 trimît chiar și o delegație la Iași „neputînd veni toți, avînd a strînge păpușoi“, condusă de clăcașul Gheor-

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1231/1851, f. 188.

² *Ibidem*, f. 171.

³ *Ibidem*, f. 71.

⁴ *Ibidem*, dos. 24 1860, f. 25.

ghe Apostol din Sișcani pentru a cere facerea unei anchete¹. În loc de a li se face dreptate, comisia de anchetă, sub influența proprietarului Alecu Balș, și de comun acord cu arendașii, comunică Ministerului că reclamația locuitorilor este neîntemeiată; totodată anchetatorii conchizând că reclamația s-ar fi alcătuit la îndemnul a trei locuitori: Gheorghe Apostol, Constantin Burlacu și Ioan Mihăilă, „care se poartă cu semeție“ cere strămutarea acestora în districtul Neamțului². Conform acestei dispoziții, privighetorul de Zăbrăuți se deplasează la Sișcani, unde procedează la confiscarea puținului lor avut în folosul arendașului și vistieriei, după care îi trimite sub pază administrației de Neamț³.

Măsura a reușit pentru un moment să-și atingă scopul, deoarece majoritatea satelor, cu excepția Sișcanilor, au acceptat pretențiile arendașilor și și-au retras plingerile. Numai venirea pe tronul Principatelor Unite a domnului Al. I. Cuza, a redat acestor oameni speranța reîntoarcerii la vetrele lor și obținerii unei despăgubiri drepte. Printr-o jalbă adresată acestuia, după ce arată nedreptatea ce li s-a făcut prin alungarea de la Sișcani, clăcașii cer permisiunea de a se reîntoarce la casele lor și o despăgubire bănească pentru pagubele suferite. O nouă comisie de anchetă este numită și după multe tergiversări, constatându-se că „izgonirea nu s-a făcut în spiritul legii“, li se permite acestor locuitori să se reîntoarcă la Sișcani⁴. Deoarece se constată că în momentul izgonirii toate bunurile locuitorilor ca: cereale, oi, porci, păsări etc. au fost confiscate⁵, fără drept, de către arendași, iar casele le-au fost dărîmate, se prevăd și unele despăgubiri bănești. Pentru Gheorghe Apostol 1946 lei, pentru Constantin Burlacu 2270 lei și pentru Ioan Mihăilă 1191 de lei⁶. Deși în mai multe rânduri acești locuitori se adresează organelor administrative, pentru obținerea acestor bani, arătînd că ajunseră muritori de foame, nemai avînd nici piine pentru copii, despăgubirile n-au putut fi încasate niciodată de la arendașul Neculai Gaicu, care, între timp, părăsise arendașia moșiei, îndeletnicindu-se cu negoțul de vite⁷.

Și la Mărășești, moșierul Costin Catargiu cere prefecturii, la 20 August 1860, strămutarea a cinci clăcași pentru faptul că n-au îndeplinit poruncile boierești⁸, iar la Biliesți arendașul Manuc Crămlău intervine la beizadeaua Nicolae Șuțu, împuțernicitul prințului Ștefan Vogoride, proprietarul moșiei, să-i izgonească din sat pe clăcașii Iordache Teodosie, Paraschiv Serba Racoviță, Ilie Bender și Ion Ciobotar pentru faptul că „nici într-un chip n-au vroit a se supune ca să lucreze boierescul, apoi învitează și pe ceilalți locuitori de a nu păzi îndatoririle ce-i privesc“⁹.

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 24/1860, f. 25.

² *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 9.

³ *Ibidem*, f. 72.

⁴ *Ibidem*, f. 26 și 68.

⁵ *Ibidem*, dos. 1631/1857, f. 74 și 131.

⁶ *Ibid.*, m. dos. 1248/1851, f. 33.

⁷ *Ibidem*, dos. 1231/1851, f. 172.

⁸ *Ibidem*, f. 32.

⁹ *Ibidem*, dos. 24/1860, f. 40.

La rîndul lor locuitorii cer stărostiei, la 9 martie 1851, nestrămătarea acestor clăcaşi deoarece „acţiunea posesorului urmăreşte stricarea satului”¹. Sătenii, deci, erau solidari în preîntîmpinarea acţiunilor boiereşti.

Lupta ţărănimii clăcaşe împotriva exploatării. În timpul aşezămîntului agrar (1851—1864) lupta ţărănimii putnene împotriva exploatării boiereşti creşte în intensitate. Acţiunile ţărăneşti urmăreau să împiedice aplicarea planurilor boierimii de a le smulge locurile de hrană ce le aveau în folosinţă şi să obţină condiţii mai omeneşti de muncă; scopul final al luptei ţăranilor era desfiinţarea boierescului şi împrăştierea.

Pe unele moşii uşoara înlesnire în lucrul boierescului, prevăzută de aşezămînt pentru locuitorii fără vite, a fost interpretată de clăcaşi în sensul că noua legiuire nu-i mai obliga să presteze munci în favoarea proprietăţii. La 9 octombrie 1851, Alecu Balş, proprietarul moşiei Vulturul de Jos, reclamă stărostiei că locuitorii nu vor să se supui la boieresc după aşezămînt „sub cuvînt că boierescul are să se ridice”².

În satul Biliieşti, — se arată într-un document — patru locuitori refuză să efectueze zile de clacă cerute de proprietari şi „invitează şi pe ceilalţi locuitori de a nu păzi îndatoririle ce-i privesc după aşezămîntu”³.

Şi în alte sate, se înregistrează acţiuni similare. La Ionăşeşti, locuitorii refuză să mai efectueze munci în favoarea proprietăţii⁴, iar pe moşia Bilca, se opun a face arăturile de toamnă⁵; în satul Mirceşti locuitorii refuză să ducă podvodă la Galaţi⁶.

Acelaşi lucru se petrece la Ciuşlea, unde locuitorii „se împotrivesc cu totul, lăsînd grăul proprietăţii necules”⁷.

În pofida măsurilor aplicate brutal de boieri cu ajutorul aparatului administrativ şi a corpului de jandarmi, spiritul de rezistenţă şi combativitate al ţărănimii putnene nu a putut fi înfrînt.

Se constată adesea că, pentru a scăpa de insuportabilele obligaţii ce le aveau faţă de boieri, clăcaşii, părăsind satele, în cazul strămutării, preferau să se stabilească în ţirguri, considerînd viaţa de acolo mai uşoară. Astfel, într-o jalbă adresată stărostiei la 10 martie 1862, locuitorii din satul Precistanul, arătînd că arendaşul le pretinde numai pentru locul casei 2 galbeni şi 20 parale, menţionează că „este mai scump decît o chirie de prin ţirguri”⁸.

De asemenea, cînd cei trei locuitori din satul Sişcani au fost izoniţi în districtul Neamţ, observăm că ei au preferat să se stabilească nu în sate, ci în oraşul Piatra Neamţ⁹. Uneori, sate întregi se stabilesc pe teritoriul oraşului Focşani. Datorită vexaţiunilor la care erau supuşi de

¹ Arh. St. Focşani, fond stărost. ţin. Putna, dos. 24/1860, f. 40.

² *Ibidem*, dos. 1231/1851, f. 172.

³ *Ibidem*, f. 32.

⁴ *Ibidem*, dos. 1231/1851, f. 67.

⁵ *Ibidem*, f. 139.

⁶ *Ibidem*, f. 193.

⁷ *Ibidem*, f. 36.

⁸ *Ibidem*, dos. 31/1861, f. 16.

⁹ *Ibidem*, dos. 1631/1858, f. 68.

către proprietari, locuitorii din satele Florești și Gugești se stabilesc în anul 1861 în masă pe teritoriul orașului Focșani¹. Constatăm că din cele 648 familii cite aveau ambele sate în anul 1860, (528 în Florești și 120 în Gugești), mai rămîn în 1862 doar 78 familii.

În târguri, populația era, ca și în sate, supusă arbitrarului proprietarilor. Dar existența unui număr tot mai mare de țărani și țigani dezrobiți, care se îndreptă spre orașe pentru a munci ca argați sau în manufacturi, este o dovadă că procesul ruperii legăturilor dintre țărani și pămîntul pe care îl lucrau pe de o parte, și dintre stăpîn și clăcaș pe de altă parte, se afla în plină desfășurare.

În cazul strămutărilor individuale, moșierii nu mai cer întoarcerea fugărilor, ca în perioada precedentă, ci numai despăgubirea bănească pentru datoriile ce aveau față de proprietate.

La Mărășești, de exemplu, boierul Costache Catargiu cere prefecturii să-i aprobe a fi despăgubit cu bunurile și casele a 5 clăcași care fugiseră de pe moșie cu un an în urmă, insistînd ca aceștia să fie înscrși la bir acolo unde se așezaseră.

Insulta boierilor și a slugilor lor constituie o altă formă, frecvent întilnită, de manifestare a urii clăcașilor împotriva exploataților. La Coțești — după cum arată boierul Constantin Stamatîn, în jalba către stărostie din 1851 — locuitorul Constantin Lefter s-a dus la casa vătăfului și l-a batjocorit „cu fel de sudălmî și vorbe netrebnice“, pentru că i-a poruncit să meargă la lucrul cîmpului...², după cum menționează, într-o reclamație către Prefectură, însuși arendașul. În satele Adjudul Nou și Sișcani, locuitorii l-au întîmpinat cu insulte pe dorobanțul Samson, care fusese trimis de subprefectura de Răcăciuni să le îplinească datoriile ce aveau către arendașul Zălaru³. În raportul său către Prefectură, dorobanțul Samson arată că alungîndu-l pentru a doua oară din comunele citate, locuitorii l-au amenințat că „dacă se va mai duce în acele sate în asemenea ocazii, îl vor tăie bucăți și nu va mai scăpa cu viață“⁴. La Cornățel — proprietatea Mănăstirii Coțofănești — în timpul cercetării neînțelegerilor ce aveau cu arendașul Isaia Aslan, în chiar însăși cancelaria prefecturii, „locuitorii s-au arătat cu destulă obrăznicie“.

O altă formă de împotrivire a clăcașilor consta în distrugerea voită a recoltelor și tăierea pădurilor proprietarilor. Astfel locuitorii din Mîndrești, trec în martie 1859, cu 20 de care de-a dreptul peste semănăturile moșiei Jorăști, proprietate a boierului Costache Dăscălescu, pricinuindu-i „o simțitoare pagubă în orzul și secară“⁵.

Spiritul de revoltă al țărănimii putnene a fost alimentat în mare măsură și de lupta unionistă ce se desfășura încă înainte de 1859 în întreaga țară. Protestele și acțiunile țărănești împotriva asupririi boie-

¹ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.* p. 271.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 44/1851, f. 11.

³ *Ibidem*, f. 23.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, f. 43.

rești, din ce în ce mai numeroase, sînt un indiciu în această direcție. Țăranii credeau că acum a sosit vremea să li se scoată la iveală dreapta-tea, care mai înainte le-a fost închisă „cu cheia de aur și de argint“¹.

Țăranii au luptat pentru Unire, deoarece credeau că, prin realizarea ei, vor obține pămîntul rîvnit, vor fi eliberați de sarcinile feudale și vor avea posibilitatea să participe și ei la conducerea noului stat. În actul de adeziune la Comitetul unionist, semnat la 18 iunie 1856, de cei 248 participanți din Focșani și ținutul Putna, în marea lor majoritate orășeni și țărani, se arată că locuitorii doresc în afară de realizarea Unirii „o constituție liberă, potrivită cu trebuințele țării, și o adunare obștească compusă din deputați aleși liber din toate clasele“². Circularele Ministerului de Interne, printre care și aceea de la 21 martie 1857, care cerea administrațiilor ținuturilor să fie atente ca „locuitorii satelor să urmeze în bună orînduială a se ocupa de regulata lor chemare agricolă“ și să nu fie influențați de oameni din afară“³ nu pot împiedica adeziunea țărănimii la lupta unionistă.

Desemnarea atît la prima alegere pentru Divanul ad-hoc, din 14 iulie, cît și la aceea din septembrie 1857, a celui mai vajnic și dirz reprezentant al ei, clăcașul Ion Roată din satul Cîmpuri, ocolul Zăbrăuți, pentru a-i reprezenta interesele, dovedește că țărănimea putneană nu s-a lăsat intimidată, reușind, în pofida uneltirilor reacțiunii, să-și impună punctul de vedere.

Credincios misiunii primite, Ion Roată întretine din Iași prin Stanciu Țețea și Stan Gardină — prezenți în capitala Moldovei și în timpul debaterilor Divanului — o strînsă legătură cu clăcașii putneni, informîndu-i asupra mersului lucrărilor, și prin aceasta, menținînd trează în inimile lor speranța eliberării de sub servituțile feudale⁴.

Alături de Ion Roată, Stanciu Țețea și Stan Gardină sînt de asemenea reprezentanți ai țărănimii clăcașe din ținutul Putna, cunoscuți ca sprijinitori ai intereselor ei, cu mult înainte de lupta unionistă. În adresa către Departamentul din Lăuntru, din 10 februarie 1858, administratorul districtului Putna, bazat pe raportul privighetorului de Girle, relatează că Stanciu Țețea și Stan Gardină „sînt niște tulburători aflători pe moșia mănăstirei Mira“, și administrația îi cunoaște că au fost agitatori la 1843, în privința neînțelegerilor dintre locuitori și arendașul Zălaru și că de asemenea ei „au răscolat întreg satul Șândrilari de Jos și l-au făcut de au trecut în partea Valahiei“⁵.

¹ Arh. St. Focșani, fond Tribunal Putna, tr. 90, dos. 172/1855.

² D. A. Sturza, *Acte și Documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. III, p. 580.

³ *Ibidem*, vol. IV, p. 202 vezi și Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1682/1858, f. 274.

⁴ Dan Berindei, *Cîteva știri noi cu privire la Ion Roată în „Studii și cercetări științifice“* Istorie Iași, XI, 1958, pp. 152—158.

⁵ *Ibidem*, p. 154. Dan Berindei, conchide greșit că Ion Roată a răscolat Șindrilarii de Jos, făcîndu-l să treacă în partea Valahiei. Actul folosit de domnia sa este emis de privighetorul de Girle, și se referă numai la locuitorii Stanciu Țețea și Stan Gardină. Vezi și Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. nr. 774/1844, f. 32.

Cea mai caracteristică ridicare a țăranilor împotriva exploataților în perioada luptei pentru unire a avut loc la Soveja. Deși era sat de munte, prin învoielile impuse arbitrar, arendașul M. Popovici cerea de la fiecare locuitor, în afara plății de 80 de lei anual, munci și obligații ce depășeau pe ale aceluia din satele de șes¹. În mai multe rânduri locuitorii se adresează organelor administrative, cerînd să li se aplice așezămîntul de munte, dar văzînd că cererile lor rămîn fără rezultat, se hotărăsc să-și facă dreptate singuri. La 20 mai 1855, sub conducerea lui Ion Guriță², locuitorii alungă cu forța pe arendași de pe moșie, intrînd în posesia ei. Într-o reclamație adresată stărostiei, la 4 februarie 1856, numitul arendaș se plînge că locuitorii, „au ținut moșia timp de 30 de zile răsfolzînd pe ea ca niște posesori, nu numai pe moșie dar și chiar pe a me avere”³. Intervenția corpului de dorobanți, arestarea și întemnițarea locuitorilor, duce la înăbușirea revoltei. O comisie de anchetă îi obligă pe locuitori să plătească arendașului o despăgubire bănească de 31.045 lei, pentru preținsele pagube cauzate în timpul stăpînirii moșiei de către ei⁴. Cu toată înțelegerea mijloacelor de intimidare, lupta țăranimii nu încetează. La 3 iunie 1861, se întîmplă aici un incident similar aceluia petrecut la Cîmpeni în munții Apuseni, în preajma răscoalei de sub conducerea lui Horia. În acea zi, mai mulți locuitori localnici și „di pi afară” au venit cu vin spre a-l vinde la iarmarocul ce avea loc atunci. Aflînd de acest lucru, arendașul își trimite vechilul, cu dispoziția de a le tăia cepurile la vase. Locuitorii streini veniți cu vin de vînzare se supun, însă localnicii, îndemnați de Ion Guriță, îl alungă pe vechil, vînzîndu-și în continuare vinul⁵. Conflictul, și de data aceasta, a fost rezolvat prin intervenția violentă a dorobanților. La 4 iunie 1861, același arendaș se plîngea prefecturii că „simptomurile de tulburări și amenințări” contra lui continuă „în toată întinderea lor”.

O acțiune de răzvrătire a avut loc și în satul Vulturul de Jos, unde locuitorii — după cum arată arendașul Panaiotache Balș în reclamația sa către stărostie, din 16 ianuarie 1859 — au pătruns în cursul nopții în curtea acestuia, și „drăcuind și suduind” au cerut vătăfilor să-i urmeze. La opoziția acestora, că nu pot lăsa ograda singură, locuitorii „au început și mai tare a sudui, zicînd că acuma ei ar fi stăpîni și ridicîndu-i, i-au ținut toată noaptea arestuiți în sat”⁶.

Realizarea Unirii, fără corolarul ei de reforme sociale, solicitate și așteptate atîta vreme, a deziluzionat țăranimea. Nemulțumirea asupra felului cum a înțeles burghezia să-și respecte promisiunile făcute în perioada ce a premers Unirii, se desprinde și din jalba clăcașilor din satul

¹ Arh. St. Focșani, fond Tribunalul Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 142—145.

² Ion Guriță este un cunoscut luptător unionist, care candidează alături de Ion Roată la alegerile ce urmau a desemna pe reprezentantul clăcașilor din ținutul Putna, în Divanul ad-hoc al Moldovei (Arh. St. Iași, tr. 1896, dos. 302/1857, f. 105—167).

³ Arh. St. Focșani, fond Tribunalul Putna, tr. 90, dos. 172/1855, f. 138.

⁴ *Ibidem*, f. 199—204.

⁵ *Ibidem*, f. 273.

⁶ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 16/1859, f. 117.

Slobozia lui Vidrașcu, adresată stărostiei la 11 septembrie 1859; „din vreme în vreme așteptăm câte ceva a fi bine, și tot mai mult spre rău merg trebile, precum astăzi videm“¹. Descurajarea țărănimii, înșelată în așteptările sale, reiese și din jalba locuitorilor din satul Bahne — adresată prefecturii la 22 aprilie 1860, în care se arată: „în toată deznădăjduirea fiind de a mai aștepta vreun bine, pe care numai îl auzim, iar nu ne-am învrednicit și poate nici ne vom învrednici a-l videa, sau a ni îndulci de fericirea lui, căci noi chiar astăzi, în timpul de renaștere, în timpul cându guvernul adesea scrii hîrtii prin cari ni făgăduiește binile, noi simțemu încă mai rău, să înțelegi că noi nu simțemu oameni, ci dobitoace nicuvîntătoare“². Conținutul acestei plîngerii, ne amintește una din doleanțele cuprinse în jalba depusă de deputații clăcași pe biroul Divanului ad-hoc al Moldovei, la 9 noiembrie 1857 și anume: „...treapta lăcuitorilor pontăși, cere ca pe viitorime săteanul să fie și el pus în rîndul oamenilor, să nu mai fie ca pînă acum asămăluit cu dobitoacele necuvîntătoare“³. Pe marginea acestui deziderat, cunoscut țărănimii putnene și nerealizat prin actul Unirii, locuitorii trag concluzia justă că pentru burghezo-moșierime ei nu erau oameni, ci „doboitoace necuvîntătoare“, ce nu aveau drepturi, ci numai îndatorirea de a le umple, prin munca continuă și istovitoare, hambarele cu cereale.

Toate aceste au determinat țărănimea clăcașă din ținutul Putna, și din întreaga țară ca și după realizarea Unirii să continue, cu și mai multă dîrzenie, lupta împotriva exploataților. Se înregistrează acum mai multe cazuri de răzvrătire ale satelor. La 27 mai 1860, în satul Cornățelul, locuitorii ce erau siliți să iasă la muncă de un fecior boieresc l-au „bătut pe fecior încumplit, rupîndu-i și hainele de pe dînsul în bucăți“. A doua zi, — reclană arendașul Andoniu „s-au ridicat tot satul înzestrați cu ciomegi, și în putere au venit și au călcat ograda caselor boierești cu felurite strigări și nelegiuite sudălmii batjocuri și de acele nemaiauzite categorii“, arătînd că ei „n-ar mai fi mai mult datori să facă boierescu“, și cerînd să li se plătească „cît au făcut“⁴.

O altă acțiune de răzvrătire se produce la Vitănești, proprietatea banului Costache Dăscălescu⁵. După cum reiese din reclamația proprietarului moșiei, adresată prefecturii la 5 iunie 1861, locuitorii au fost îndemnați să nu mai execute obligațiile de muncă față de proprietate, de un oarecare Costache Iorga „vechil al răzeșilor“ din Clipicești. Revolta răzeșilor din Clipicești, după cum reiese din reclamația citată, a influențat și pe locuitorii clăcași de pe moșia vecină Vitănești, „care nici într-un

¹ Arh. St. Focșani, dos. 44, 1859, f. 3.

² *Ibidem*, dos. 24, 1860, f. 16.

³ Radu Rosetti. *Pentru ce s-au răscolat țărani*, București, 1907, p. 290.

⁴ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 24/1860, f. 26.

⁵ Răzeșii din Clipicești și-au pierdut cea mai mare parte din pămînturi în anul 1849, cînd au fost siliți să le vindă boierului Costache Dăscălescu. O parte din moșie a fost ipotecată negustorului Hagi Nicola în schimbul împrumutului de 37 mii lei. Datorită neachitării la vreme, în urma adăugirii dobînzilor, datoria se ridica la 120 de mii lei. În anul 1851, pentru această sumă, Hagi Nicola le ia aproape toată moșia. (Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.* p. 296).

chip nu mai voiesc a lucra boierescu“ ; se cer de către proprietar măsuri severe pentru ca „acest rău mare să nu ajungă nemărginit“. Prefectura ordonă subprefectului Rașcu efectuarea unor cercetări la fața locului, cu indicația că „locuitorii trebuie să fie îndatoriți a-și face datoriile după așezământ către proprietar, de la care nu se pot depărta până de către camera legiuitoare nu s-or face alte legi, și s-or sancționa de măriia sa“. Pentru a potoli revolta au fost trimiși dorobanți să aresteze pe locuitorii nesupuși ¹.

II. Situația țărănimii răzeșe. O particularitate a ținutului Putna ², o constituie faptul că în ciuda intensificării acțiunilor boierești de cotropire a pământurilor răzășești, și în această perioadă, mai cu seamă în regiunile de munte și deal, numeroase sate au reușit să-și păstreze libertatea. La 1862, pe plâși, situația se prezenta astfel :

— în Zăbrăuți, din 29 sate, 19 erau răzășești, cu 4201 familii, din totalul de 5257 ;

— în Girle, din 37 de sate, 8 erau răzășești, cu 1291 de familii, din totalul de 3947 ;

— în Răcăciuni, din 31 de sate, 8 erau răzășești cu 1291 de familii, din totalul de 4213 ;

— în Biliiești, din 31 de sate, 2 erau răzășești, cu 469 familii din totalul de 3300 ;

— în Vrancea, toate cele 36 de sate erau răzășești, totalizând un număr de 4742 familii. Deci, în 1862, din totalul de 21459 familii țărănești, existente în ținutul Putna, 11994 erau răzășești și numai 9465 clăcășești ³. Și repartitia pământului ne oferă un indiciu în această privință. Recensământul din 1859 arată că boierii stăpîneau suprafața de 57786 de fălci și 61 de prăjini, mănăstirile închinete 30250 de fălci și 27 prăjini, cele neînchinete 1741 de fălci și 41 de prăjini iar răzeșii 146649 de fălci și 27 de prăjini ⁴. În realitate însă, suprafețele deținute de către boieri erau cu mult mai mari, deoarece aceștia stăpîneau pământuri întinse din hotarele satelor, ce uneori impropriu se mai numeau răzășești. Mulți răzeși abia își mai păstrau, în afara locului casei și al grădinii, o iluzorie libertate personală. Ca urmare a creșterii obligațiilor către stat și comună, a împrumuturilor la cămătări făcute la vreme de lipsă, a proceselor costisitoare de apărare a pământurilor, cât și datorită întezirii acțiunilor arbitrare ale aparatului administrativ, aflat la dispoziția boierilor, situația răzeșilor, cu mici excepții, era tot așa de grea ca și aceea a clăcașilor.

Cazurile de rășluire a pământurilor răzășești de către boieri erau frecvente. În aprilie 1853, vornicul Guran a trimis argații cu plugu-

¹ Arh. St. Focșani fond stărost. țin. Putna, dos. 48/1861, f. 1—3.

² „Se deosebește de celelalte județe, printr-o remarcabilă distribuie a proprietății teritoriale, fiind aproape jumătate din întreaga populație constituiți proprietari“. (Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 194).

³ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 90/1862, f. 11 și 61.

⁴ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 78. Vezi și P. Poni, *Statistica răzeșilor*, București, 1921, p. 10.

rile să are, pe seama sa, țarina răzeșilor din Soldești și Bătinești. În jalba adresată stărostiei, sătenii își arată surprinderea pentru faptul că „plugurile vornicului au tras brazdă prin mijlocul țarinei lor pe care o aveau de la strămoși¹.

În iulie 1858, sărdarul Niță Boantăș pentru a acapara viile mai multor răzeși din Jariștea i-a amenințat pe aceștia că dacă nu-i vor da actele de stăpînire ale locurilor și se vor împotrivi, vor fi omorîți „pe loc“ de pușca lui². La Clipicești, boierul Costache Dăscălescu acaparează viile ce aveau aici mai mulți locuitori din Vrancea³, ca și locurile arabile ale localnicilor⁴, iar la Drăgușeni, serdăreasa Elena Lipan refuză primirea banilor datorăți de locuitori, cu scopul de a le putea lua siliștele caselor și pămînturile⁵. Sub pretextul delimitării locurilor cumpărate de la unii dintre răzeși, boierii solicitau organelor administrative aprobarea pentru facerea de măsurători, cu care prilej rășluiau cea mai mare parte a pămînturilor răzășești rămase libere. Așa au procedat Iordache Pruncu, cu locuitorii din satele Serbești, Ireștii-de-Sus și Cucuieți⁶ și Gheorghe Lipan cu locuitorii din Orbeni, Drăgușeni și Parava⁷.

Călcînd dreptul de *protimisis*, boierii intrau, prin cumpărături, în trupul moșiilor răzășești, extinzîndu-și apoi stăpînirea pas cu pas și asupra celorlalte pămînturi rămase libere. La Clipicești, pentru a se face băștinaș și a evita posibilitatea contestării valabilității cumpărăturilor făcute de la mai mulți răzeși, boierul Teodor Giță, cu consimțămîntul vornicului din sat „căruiia îi dădea o carboavă de punea pecetea“, și a scriitorului, trecea în zapise „prețul îndoit și veleatul cu cite 5—6 ani în urmă“⁸. Și la Găgești, mai mulți răzeși se plîng Divanului Apelativ din Iași, că boierii Petrache și Ion Neculau au cumpărat, fără a avea dreptul, pămînt de la unii și alții dintre răzeși. Pentru a înșela vigilența acestora, cu sprijinul funcționarilor comunali, au ascuns buletinul oficial în care se publicase vînzarea pînă la adjudecarea ei, împiedicîndu-i astfel să protesteze împotriva valabilității vînzării, în termenul legal⁹. La Serbești, Ireștii-de-Sus și Cucuieți, Iordache Pruncu cumpără de la locuitorii mai multe pămînturi. În 1851, efectuează o măsurătoare, sub pretextul alegerii părților cumpărate, din cele rămase libere. Adevăratul scop al măsurătorii a fost însă acapararea unor importante părți din pămînturile răzeșilor¹⁰. Banii împrumutați răzeșilor la vreme de nevoie constituiau, de asemenea, pen-

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1401/1853, f. 61.

² *Ibidem*, dos. 24/1860, f. 327.

³ *Ibidem*, dos. 48/1861, f. 42.

⁴ *Ibidem*, dos. 48/1861, f. 1.

⁵ *Ibidem*, dos. 1601/1856, f. 12.

⁶ *Ibidem*, fond Tribunal Putna. tr. 47, dos. 42/1851, f. 97.

⁷ *Ibidem*, dos. 18/1851, f. 1—18.

⁸ *Ibidem*, tr. 46, dos. 41/1851, f. 3.

⁹ *Ibidem*, tr. 45, dos. 118/45, f. 1—18.

¹⁰ *Ibidem*, tr. 48, dos. 42/1851, f. 97.

tru moșieri și arendași un mijloc de a acapara pământul răzeșesc. Astfel, la 2 noiembrie 1862, locuitorii din Străoane-de-Jos se plîng domnitorului Al. Ioan Cuza că s-au împrumutat în anul 1858, cu 19 332 de lei la moșierul Iancu Lupu, pentru diferite nevoi. În primul an nu și-au putut plăti datoria, deoarece viile le-au fost bătute de piatră iar în anii următori, moșierul n-a vrut să le primească banii. În 1862, cu sprijinul dorobanților, i-a izgonit pe locuitori din case și locurile de hrană, sub pretext că „este stăpîn peste toate stăpînirile lor“¹.

Este îndeobște cunoscută cerbicia cu care vrîncenii au luptat în primele decenii ale secolului al XIX-lea pentru apărarea pământurilor lor, și îndeosebi sacrificiile făcute pentru a scăpa de jugul clăcii, în care fuseseră aruncați de către domnitorul Constantin Alexandru Ipsilanti, în ianuarie 1801, cînd dăruise „tot ocolul Vrancei de la ținutul Putnei“, vistiernicului Iordache Roset Rosnovanul². Ca urmare a dezagregării obștei țărănești, sub influența dezvoltării relațiilor capitaliste, asistăm acum la o slăbire a luptei solidare a vrîncenilor; sub impulsul nevoilor de tot felul, mulți țărani de aici sînt siliți să-și vindă drepturile lor „în munte“, atît străinilor, cît și unor localnici mai avuți. Astfel, în perioada 1851—1860, un oarecare Nicolae Macri din Focșani a reușit să cumpere cea mai mare parte a moșiei satului Purceii, plătiind în medie 40—50 de lei pogonul³, iar la Tulnici, negustorul Haim Herșcu cumpără o pădure întregă cu prețul de 6 galbeni falcea, cu scopul exploatării ei „prin două pinze de ferăstraie“⁴, ce posedă acolo. Tot prin astfel de cumpărături, și negustorul Hași Dumitru din Focșani se face proprietar în satul Voloșcani, pe o sută de pogoane loc de arătură, 45 de fâlci fînaț, iar în hotarul Găurilor pe o pădure întregă⁵. La 1860, obștea locuitorilor satului Găuri numește vechili pentru a se judeca cu mănăstirea Vizantea, ce le împresurase muntele Peșterea⁶, iar la 4 decembrie 1859, locuitorii din Năruja numesc vechili pentru a se judeca cu polcovnicul Ioniță Șerban, ce le acaparase jumătate din muntele Reghin și jumătate din muntele Mișina⁷. O acțiune de cotropire a pământurilor răzeșilor a dus și preotul Ion Grosu din satul Găurile⁸.

Tot datorită lipsei de bani mulți răzeși erau nevoiți să-și arendeze pământurile moșierilor sau diferiților cămătari, adică să le „împoșesuiască“ după cum se arată în documente.

De exemplu, răzeșii din satul Orbeni, avînd nevoie de bani pentru a-și scoate actele de moșie de la tribunalul din Iași, s-au împrumutat de la comisul Niculai Lipan învoindu-se ca, în schimbul sumei primite,

¹ Arh. St. Focșani, fond Tribunal Putna, tr. 117, dos. 73/1858, f. 1.

² Constantinescu-Stahl, *Documente Vrîncene*, vol. I, pp. 95—91.

³ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 349.

⁴ *Ibidem*, p. 360.

⁵ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 30/1859, f. 19.

⁶ *Ibidem*, fond Tribunal Putna, tr. 129, dos. 51/1860, f. 434.

⁷ *Ibidem*, dos. 51/1859, f. 537.

⁸ *Ibidem*, tr. 55, dos. 100/1851, f. 17.

„să se împosesuiască“ acestuia pe timp de 6 ani¹. Răzeșii din Nănești pentru datorii contractate, în anii de foamete, la Andronache Grecu au fost siliți „să se împosesuiască“ boierului în 1850, pe termen de trei ani. Deși între timp răzeșii au achitat o parte din datorii, Andronache Grecu nu le-a eliberat cuvenitele adevărinite. După moartea boierului Andronache Grecu, fiii săi, neluînd în considerație sumele restituite de locuitori, în înțelegere cu privighetorul de ocol, le-au sechestrat vitele de muncă și puținul porumb ce-l aveau, în contul acestor datorii². Locuitorii satelor Cucova și Valea Seacă, deși declară, în 1851, că „în destulă simțitoare sărăcie ni s-au tras, în vreme de 8 ani, cît am fost dați în posesie boierului Iordache Stamatin“³, în 1853 nevoia de bani i-a constrîns din nou să se „împosesuiască“⁴. În 1855 trec sub jugul „posesiei“ satele Mărășești pe timp de 5 ani, către negustorul Stefan Argenteiu din Galați, în schimbul sumei de 8 000 de galbeni pe an⁵ și Diochietii, către boierul Constantin Giță, pe o durată de 4 ani, cu 6 000 de galbeni anual⁶.

„Imposesuirile“ ducînd, de multe ori, la pierderea completă a pămîntului, contribuiau la pauperizarea și totodată la stratificarea răzeșilor.

Atragerea gospodăriei țărănești în producția de mărfuri a avut drept urmare apariția unor grupuri de țărani bogați, în timp ce o mare parte a țărănimii răzeșe, pierzînd mijloacele de producție, sărăcește, cîștigîndu-și existența din vînzarea forței de muncă. Practicarea negoțului, folosirea funcțiilor administrative în folosul personal sînt tot atîtea mijloace ce au dat posibilitatea unei pături subțiri a țărănimii să acumuleze sume bănești, pe care le-a investit apoi în cumpărare de pămînturi, creîndu-și o situație mai bună față de restul țărănimii. La Drăgușeni, de pildă, un oarecare Sava Cerchez, obținînd funcția de vornic, pe care o folosește în scopul jefuirii consătenilor, reușește să-și cumpere mai multe părți din trupul moșiei răzeșilor. „El nu muncește — spune Ion Ionescu de la Brad — dar cîștigă bani speculînd cu dobinda banilor ce împrumută pe la răzeși. Și, este aici în sat, ceea ce sînt subașii în Turcia. Vornicul este aici nu numai subaș, cămătar, împrumutător de bani cu dobînz grele dar și notar și agent al accisului rachiului“⁷.

Sub influența economiei bazate pe producția de mărfuri stratificarea țărănimii are loc nu numai în satele în care domina proprietatea individuală, ci și în cele devălmașe din Vrancea. Aici țărani înstăriți

¹ În raportul privighetorului ocolului Răcăciuni către stărostie, din 30 iunie 1851, se arată că acum, „toți răzeșii sînt sub jugul posesiei“, (Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1248/1851, f. 96).

² *Ibidem*, dos. 1630/1857, f. 1.

³ *Ibidem*, dos. 1630/1857, f. 1.

⁴ *Ibidem*, fond Tribunal Putna, tr. 74, dos. 135/1853, f. 16.

⁵ *Ibidem*, f. 34.

⁶ *Ibidem*, f. 20.

⁷ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 24/1859, f. 7.

și unii preoți s-au dovedit deosebit de activi în acapararea loturilor obștești, fapt ce va avea drept rezultat, în cele din urmă, dezagregarea completă a obștiilor vrâncene. Astfel, în satul Tichiriș, locuitorul Tudorache Neagu, fiind numit de către vornicul Vrancei, mai întâi în funcția de vornic sătesc, și apoi în aceea de privighetor, a reușit, ca în timpul exercitării acestor slujbe, să se îmbogățească, cumpărând mai mult de jumătate din pământul comunei. „Vrâncenii — conchide Ion Ionescu de la Brad — s-au temut de boieri ca să nu-i cotopească nimeni și să le ieie pământul; și iată că unul dintr-înșii s-a făcut boier”¹. La 1851, fiul său, pitarul Costache Neagu avea pământuri în hotarele satelor Vidra, Căliman, Colacul, Rugetul și Vizantea, „atît baștină de la părinți, cit și cumpărături”². Și în satul Năruja înregistrăm un caz similar; la 26 mai 1853, locuitorii se jăluiesc stărostiei pentru nedreptatea ce li s-a făcut „de către unii mai înstăriți dintre locuitorii acestui sat, cu depărtarea și nedarea locurilor convenite nouă din izlazul obștiei”. Locuitorii solicitaseră stărostiei trimiterea unui împuternicit, pentru a le împărți izlazul „după analogul fâlcilor ce amu plătit toți pentru muntele Bozu”. Stărostia trimite la fața locului pe Ștefan Ciocîrlie care, la rîndul său, îi delegă pe Gheorghe Țăranul și Ioan Hortolomei să le împartă fiecăruia „cite opt prăjini de falcie”. Dar părțile convenite reclamanților, „le-au tras aceștia doi”, luîndu-le totodată și curăturile ce avuseseră pînă atunci în stăpînire³. La Negri-lești, preotul Ion Tafta, pe considerentul că tatăl său ar fi primit din partea obștei Munții Păișaua Sasă și Păișaua Înaltă, pentru serviciile aduse în procesul privitor la scoaterea Vrancei din boieresc, și-i declară în anul 1854, proprietate personală. S-a pornit un lung proces, ce se va sfîrși, după multă alergătură și cheltuială, cu cîștig de cauză pentru săteni abia la începutul secolului al XX-lea. În hotărîrea judecătoreiei Vrancei se arată just că, dacă obștea Negri-leștilor ar fi fost obligată să acorde, contrar egalității de drepturi din obște, o folosință mai mare pe o porțiune mai întinsă Tăfesteșilor, drept mulțumită pentru serviciile aduse obștei la acel proces, aceasta nu-i conceda un drept exclusiv de proprietate, ci un drept de folosință mai largă, în sfera de folosință a obștei Negri-lești; obștea Negri-lești nu-i putea acorda unui obștean mai multe drepturi decît avea ea singură⁴.

Prin astfel de mijloace, la 1859, apăruseră în Vrancea 8 proprietari mari, și anume: serdarul Costache Neagu în satul Căliman, pitarul Tudorache Neagul în satul Tichiriș, polcovnicul Ioniță Șerban în satul Năruja, Ion Stoica în satul Paltin, Ion Mircea cel Mare și Ion Mircea cel Mic în satul Bîrsești, Ion Taftă în Negri-lești și Hagi Dumitru Ion în Voloșcani⁵.

¹ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 350.

² Arh. St. Focșani, fond Tribunal Putna, tr. 57/1851, dos. 22, f. 1—14.

³ *Ibidem*, fond stărost. din Putna, dos. 1401/1853, f. 111.

⁴ *Ibidem*, fond Tribunal Putna, dos. 1696/1905.

⁵ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 30/1859, f. 19.

În condițiile dezvoltării schimbului de mărfuri, satele răzășești constituiau pentru boierimea avidă de ciștiguri un izvor permanent de muncă ieftină. Pentru a-i sili pe răzeși să se angajeze la munci pe moșiile boierești, proprietarii recurgeau la o diversitate de mijloace. Anii de foamete constituiau pentru ei un bun prilej în vederea atingerii acestui scop. O astfel de foamete a bintuit în ținutul Putna și în anul 1850. Atunci, pentru a-și salva „sufletele de la moarte“, locuitorii satelor ocolului Vrancea s-au adresat stărostiei, rugînd-o să mijlocească la dregătorii ținuturilor de Roman sau Piatra, pentru ca aceștia, în înțelegere cu proprietarii și arendașii de acolo, să le împrumute grîul și porumbul necesar, garantînd datoria cu averile lor. În jalba lor, răzeșii arată că le sînt necesare 3 180 de chile, „căci hrana locuitorilor mici cu mari, cam la 30 de mii, cere pe zi o somă de piine de la 120—150 chile“¹. Solicitarea acestui împrumut din ținuturile Roman și Piatra se explică nu prin lipsa de cereale în ținutul Putna (documentele arată că și în acest an se făcea export de cereale la Galați), ci prin faptul că din aceste ținuturi le puteau obține la prețuri mai avantajoase și fără clauze oneroase, deoarece proprietarii de aici nu se îndeletniceau decît întîmplător cu vînzarea de cereale.

O serie de jalbe reliefează starea de completă mizerie în care se găseau satele răzășești la vreme de foamete. La 16 martie 1856, locuitorii satului Suraia se jeluiesc stărostiei că, „sîntem pieriți de foame, cu ci cumpăra nu avem, ni vine să luăm lume în cap să ne lăsăm și casele“². O jalbă a locuitorilor din satul Vizantea redă, de asemenea, sugestiv îngrozitorul spectru al foametei, ce adusese într-o completă stare de deznădejde pe locuitori; „...iară copiii și fimeile noastre scriu țărani — nemîncați multe zile, umblă rătăcind după sălbatici rădăcini cu cari să-și potolească iuțimea foametei“³. Cunoscător al stării de lucruri din ținutul Putna, Ion Ionescu de la Brad — referindu-se la locuitorii din satul Purcei din Vrancea — arată că au trecut foarte greu anii de lipsă. s-au îndatorat de nici ei nu mai știu suma; „este aici om care n-are nici 200 de lei și care datorește peste 1 000 de lei. Cînd se va plăti, Dumnezeu știe“⁴.

Din rîndurile acestor răzeși răpuși de foame, boierii își recrutau, prin acordarea unor împrumuturi bănești sau în cereale, mîna de lucru necesară, atît pentru silirea clăcașilor proprii la acceptarea unor condiții de muncă mai grele, cît mai ales, pentru a-și extinde cît mai mult cu putință suprafețele însămînțate. Existența răzeșilor lipsiți de pămînt, care își procurau mijloacele de trai muncind cu ziua la boieri și răzeșii îmbogățiți, este semnalată în multe sate putnene. La Tifești, spre exemplu, erau peste 100 de familii de răzeși numai cu numele,

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 992 1848, f. 194—196.

² *Ibidem*, dos. 1595, 1856, f. 84.

³ *Ibidem*, dos. 1632 1858, f. 77.

⁴ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 352.

căci nu aveau nici un fel de avere și trăiau pe la viile altora¹. În urma datoriilor contractate în anii de lipsă, mai mulți locuitori din satul Ruget sînt nevoiți să se angajeze cu munci la arendașul moșiei Igești, Scarlat Teodoru, plătindu-li-se 25 de lei pentru pogonul de porumb, munca specificîndu-se să fie făcută cu toată rînduiala, adică prășit de două ori, cules, curățit și pus în coșer². Și la Prahuda, locuitorii „se învoiesc” cu proprietarul moșiei Pinticești, Alecu Balțatu, să-i muncească cu „alcătuire de 40 de lei pentru pogonul de prașilă, o baniță de făină și o ocă udătură, cu îndatoriri ca păpușoiul să-l prășească de două ori, să-l culeagă și în leasă să-l puie, precum asămene și ciocanii tăiați și legați, și ei să fie următori cu munca la vreme fără de cea mai mică sminteală”³. Și arendașul Iorgu Zalaru își recrutează brațe de lucru din satele ocoalelor Vrancea și Girle, după cum reiese din scrisoarea ce o adresează stărostiei, la 13 iunie 1859 : „Încă din toamna și iarna trecută, am plătitu pi la locuitori cu bună tocmeală munci pentru vara curentă pentru prășitu de păpușoi, pi a căror nădejde am întins agricultura”⁴. Din acest document se desprinde concluzia că boierul și-a extins agricultura pe baza muncii contractate cu răzeșii din satele ocoalelor Girle și Vrancea⁵, și că angajarea acestor munci a făcut-o în timpul toamnei și iernii 1858, deci într-o vreme cînd lipsa hranei zilnice îi silea pe locuitori să se angajeze în condiții cu totul dezavantajoase.

În anii 1858 și 1859 documentele menționează multe cazuri de angajare a răzeșilor, de către moșieri și arendași, la prășitul porumbului, fie pentru bani, fie pentru împrumut de cereale; angajările mai frecvente, de genul acesta, se constată pe moșiile din satele : Răstoaca, Birsești, Suraia, Biliеști⁶ ș.a. Cei ce se angajau să muncească cu pogonul erau denumiți pogonari. La 19 mai 1855, medelnicerul Nicolaiе Cioromeli se plîngea la stărostie că Asanache Pamfili i-a luat „pogonarii din vie”, pentru o pretinsă datorie a acestora⁷. Angajarea răzeșilor cu pogonul, formă caracteristică exploatării capitaliste în agricultură⁸ era cu mult mai avantajoasă boierilor, deoarece, în schim-

¹ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 301.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1511/1855, f. 99.

³ *Ibidem*, dos. 44/1859, f. 120.

⁴ *Ibidem*, f. 157.

⁵ Printre cauzele scăderii culturii cerealiere în ținutul Putna după anul 1864, Ion Ionescu de la Brad enunță și faptul că Vrîncenii, care mai înainte coborau de la munte la cîmpie spre a-și face semănăturile necesare subzistenței lor, aduceau pină la 1000 de pluguri. Pierzîndu-și vitele în timpul secetei, ei n-au putut aduce în anul 1858 nici măcar 100 de pluguri. (Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.* p. 106).

⁶ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1682/1858, f. 205; vezi dos. 44/1859, f. 165 și 577.

⁷ *Ibidem*, dos. 1511/1855, f. 191.

⁸ Dan Berindei, *Aspecte ale problemei agrare în timpul lui Cuza Vodă*, în „Studii și în materiale de istorie modernă”, vol. 1, p. 210.

bul unei plăți mai mici decât în cazul angajării cu ziua¹, într-un timp relativ mai redus, obțineau o cantitate de muncă sporită și de o calitate mai bună, deoarece noua formă de angajare oferea posibilitatea unui control mai riguros al calității muncii efectuate. Munca tocmită era folosită îndeosebi pentru lucrările sezoniere, a căror executare nu suferea întârziere și mai cu seamă în podgorie, unde lucrul la vie cerea o oarecare pricepere. Astfel, o statistică din anul 1850 arată că în ocolul Răcăciuni pentru lucrul celor două mii pogoane de vie au fost folosiți 2 000 de oameni; s-au produs atunci 100 000 vedre cu vin, din care s-au exportat 30 000².

Pe unele moșii, proprietarii își asigurau cultura pământului numai cu munca ce datorau locuitorii în schimbul dobânzii porumbului sau banilor primiți la vreme de lipsă. Proprietarii și arendașii — observă Ion Ionescu de la Brad — „vînează munca omului, întinzîndu-i feluri de curse și oprind-o de a-și arăta și ea dorințele și nevoile sale“³. De pildă, la Orbenii de Jos proprietarul moșiei acoperea toate cele 600 de pogoane de care dispunea, numai cu dobînda percepută în munci, a banilor împrumutați razeșilor din satele înconjurătoare⁴. În satul Drăgușeni, boierul Gheorghe Lipan profită de lipsa în care se aflau razeșii pentru a le împrumuta diferite sume de bani. Acesta murind, locuitorii rămîn datori către moștenitoarea sa, Olena Lipan. Pentru dobînda banilor, aceasta îi obligă pe locuitori să-i lucreze în tot anul „2 firtre de vie și felurite munci cîmpenești“⁵. Toate insistențele razeșilor de a le primi banii datorăți, rămîn fără rezultat, deoarece aceasta dorea să se folosească, cît mai mult cu putință, de munca gratuită a locuitorilor. La 1856, locuitorii au observat, în urma unei cercetări, că, deși îi munciseră în contul dobânzii pogoanele solicitate, sumele împrumutate crescuseră considerabil. Astfel, locuitorul Gheorghe Bărbucarul, deși se împrumutase cu 200 lei și în fiecare an lucrase cîte două pogoane de loc în contul dobânzii, datora 600 de lei, iar lui Vasile Stoica din același sat, care se împrumutase cu 150 lei și îi lucrase în schimbul dobânzii, anual, aceeași întindere de teren, i se pretindeau 300 lei. Locuitorului Mihai Păun, pentru 100 de lei împrumutați, deși muncise în contul dobânzii în fiecare an și un pogon de porumb, i se cereau după 5 ani, 670 de lei⁶. Toate acestea au fost posibile, deoarece țăranii au fost lăsați pradă voinței arbitrare a unor proprietari lacomi, neomenoși, stăpîni pe justiție și administrație.

¹ Moșierul Costache Ionașcu plătea 3,50 lei pe zi de fiecare prășitor, iar Alecu Bălatu, proprietarul moșiei Pintecești, angaja muncitori din Vranca cu 40 de lei pogonul, avînd îndatorirea de a-l prăși de 2 ori și a executa toate celelalte munci pînă la pusul în coșere, munci ce nu puteau fi executate de un singur om nici într-o lună de zile (Arh. St. Focșani, fond. stărost. țin. Putna, dos. 44/1859, f. 120).

² *Ibidem*, dos. 1189/1850, f. 1.

³ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.* p. 99.

⁴ *Ibidem* p. 296.

⁵ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1606/1856, f. 1—2.

⁶ *Ibidem*, f. 5—6.

Ca și în cazul țăranilor clăcași, neîndeplinirea de către răzeși a obligațiilor contractuale avea drept urmare luarea unor măsuri de constrângere din partea boierilor, care apelau la ajutorul aparatului de stat, subordonat lor. Astfel, Ștefan Scarlat Dăscălescu, proprietarul moșiei Cîmpuri, solicită stărostiei, la 16 febr. 1855. „trei jandarmi cu a lor volnicii“ pentru a-i executa pe locuitorii din Herăstrău, Paltin, Nistorești și Prahuda, ce s-au angajat să-i transporte lemne pe moșie¹. Arendașul Iorgu Zălaru cere de asemenea „comandirului de jandarmi“ ajutor pentru scoaterea la munci a locuitorilor din ocoalele Panciu și Gîrlele². Locuitorii din satul Ruget, ce muceau cu pogonul pe moșia lui Scarlat Teodoru, sînt bătuiți de către vătafii boierului, pentru motivul că au fost găsiți prășind toți laolaltă și nu fiecare la pogonul lui³. Uneori, pentru a-i constrînge la munci, exploataorii procedau la arestarea țăranilor răzeși și a familiilor lor. De pildă Iorgu Zălaru, pentru a nu-i lăsa pe locuitorii satului răzeșesc Prahuda să lucreze pe alte moșii, i-au ținut, în vara anului 1859. „ziua-n munci și noaptea sub pază“⁴. Din alte documente rezultă că acest crud arendaș nu cruța nici pe soțiile sau copiii locuitorilor; astfel pentru a-i sili să-i muncească în contul unor datorii inventate, el vine în Bîrsești cu un adevărat corp de reprimare, format dintr-un „număr important de vătafi și jandarmi“ și procedează la spargerea ușilor de pe la casele țăranilor și, totodată, la arestarea „fimeilor cu copii mici în brațe“ ca și a locuitorilor ce nu reușiseră să fugă, închizîndu-i într-un hambar⁵. Neexecutarea la timp a cărăturilor de sare de la groapa ocnelor la Galați, a contribuit, de asemeni, la ruinarea multor familii răzeșești. Văduva Anița, din Suraia, în plîngerea sa către stărostie din 30 iunie 1856, arată în cuvinte mișcătoare sărăcia cumplită în care a fost aruncată datorită abuzurilor legate de obligația transportării de sare. Cu 4 ani în urmă, soțul ei se angajase să transporte anumite cantități de sare la Galați, dar, nerespectînd contractul, fusese nevoit să-și vîndă boii pentru a se achita. După moartea acestuia, femeii i se cere iarăși achitarea costului sării „netransportate“, în cantitate de 462 oca, pentru care i se sechestrează vaca, singura ei avere. În jalba către stărostie, sărmana femeie arată: „Am și eu de toată starea o vacă căpătată de pomană, că am rămas cu trei copii și toți sînt mici, muncesc cu mînilor și-i hrănescu, și acum să-mi iee vaca, mai bine să-mi dee cu un par în cap“⁶.

În perioada domniei lui Alex. Ion Cuza, tot mai mulți țărani cer redeschiderea proceselor de revendicare a pămînturilor rășluite, deoarece credeau, după cum afirmă răzeșii din Crucea de Sus în jalba către

¹ Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 1511/1855, f. 3.

² *Ibidem*, dos. 1682/1855, f. 159.

³ *Ibidem*, dos. 1511/1855, f. 91.

⁴ *Ibidem*, dos. 44/1859, f. 609.

⁵ *Ibidem*, f. 577.

⁶ *Ibidem*, dos. 1512/1855, f. 95.

prefectură din 9 noiembrie 1859, că „acum a sosit vremea dreptății“¹. Dar — după cum s-a arătat — de cele mai multe ori aceste procese s-au soldat în defavoarea răzeșilor. La Pînticești „două rînduri de răzeși s-au strecurat în judecăți și totuși n-au putut să-și conserve hotarele împotriva puternicilor vecini“². În această perioadă întîlnim și acțiuni hotărîte prin care răzeșii își revărsau asupra exploataților, minia lor. La 21 septembrie 1858, Zița Vogoride reclamă stărostiei că în mijlocul viilor ce posedă în podgoria Jariștea are o „firtă“ de loc un răzeș, Ion Ciomag. Încercările boieroaiței de a-l face să-și vîndă locul rămîn fără rezultat. Pe motiv că cei 4 ciini ai răzeșului i-au făcut stricăciuni la struguri, aceasta a dat dispoziție chelarului să-i împuște. Văzînd aceasta, răzeșul cu soția sa și un fecior, rupînd fiecare cîte un par de gard, „au vînit în ograda me — scrie boieroaița — și intrînd în casa chelarului, l-au bătut foarte cumplit umplîndu-l de singe, pînă cînd au sărit trecătorii di pi drum di l-au scăpat, căci altmîntrelea putea să-l omoare, iar eu de frică m-am închis în casă, spre a nu mi se întîmpla aceeași soartă cu a chelarului“³. Tot la Jariștea, s-a întîmplat un caz similar și boierului Vasile sîn Hagi Nuțu. Deoarece un chelar al acestuia împușcase un porc al răzeșilor, pe motiv că-i făcuse stricăciuni în vie, locuitorii au intrat în casele boierești, l-au ridicat pe chelar și l-au pus pe butuc „ca pe vașnicii hoți“⁴. La Vitănești, răzeșii refuză, în iulie 1861, să mai recunoască, și deci să mai efectueze muncile cerute de moșierul Costache Dăscălescu⁵, iar la Herăstrău-Vrancea, locuitorii s-au ridicat „cu zurba“, și au tăiat gardul prin care preotul Gheorghe Tătaru le împrejmuise imașul⁶. La Crucea de Sus, văzînd că autoritățile administrative refuză să le dea viile pe care le răpise moșierul D. Sturza, locuitorii hotărăsc să-și facă singuri dreptate. Numitul moșier, în reclamația către prefectură din 30 mai 1860, scrie că acești locuitori „arbitrar calcă moșia mea în toate zilele, dispozînd viile mele fără să-mi plătească“⁷. În 8 aprilie 1862, același moșier reclamă stărostiei că locuitorii „nu i-au răspuns dijma viilor de 4 ani și, ca și în anii trecuți, au început și acum a trage numai în a lor folosu atît rodu pomilor, cît și din vie a culege și aduce pe la casele lor, ba încă cutează a desrădăcina și a tăia copaci roditori și sălbatici“⁸.

Deosebit de împovărătoare erau pentru răzeșii săraci impozitele directe, plătite către stat și comună. După unele calcule, ele se ridi-

¹ Arh. St. Focșani, fond Tribunal Putna, dos. 108/1857, f. 10.

² Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 390.

³ *Ibidem*, dos. 1682/1858, f. 520.

⁴ *Ibidem*, fond stărost. țin. Putna, dos. 44/1851, f. 5.

⁵ *Ibidem*, dos. 48/1851, f. 5.

⁶ Document aflat în colecția autorului.

⁷ Arh. St. Focșani, fond Trib. Putna, dos. 108/57, f. 53.

⁸ *Ibidem*, f. 165.

cau acum la aproximativ 150 lei anual¹, pentru fiecare familie țărănească. Împotriva plății birului, în februarie 1862, a avut loc în comunele Movilița și Sperieți din ocolul Zăbrăuți, o agitație țărănească. La 1 februarie 1862, dregătorii acestor sate raportau stărostiei că 2 locuitori și anume, Constantin Pricopie din Movilița și Tănase Ruscă din Sperieți, „de un timp încoace neconținut invitându lăcuiitorii a să cheltui în zadar,... nelăsându-i a-și căuta de dare și interesul gospodăriilor lor“². Într-o altă adresă cu data de 3 februarie 1862, a consiliului comunei Sperieți, se arată că „astă noapte pe miezul nopții, au umblat acest Tănase Ruscă printre lăcuiitori, și-i i-au invitat ca nici unul să nu mai plătească la vornic banii birului cât și a impozitului funciar“, și raportul încheie specificând că „din invitările unor asemenea nu vom mai putea stringe nici un ban“³. Din jalba vornicului satului Movilița, adresată stărostiei la 8 februarie, aflăm că lucrurile se complicaseră. Se arată că acești locuitori „au împărțit răul în toată obștea satului, de s-au tulburat atâtea, încît nu este cu putință a-i liniști fără măsuri polițienești“. Totodată, vornicul subliniază că, întăritați de acești doi locuitori, sătenii înarmați cu ciomege au sărit asupra sa în cancelarie“ și cu forța i-au luat pecetea din sin, după care l-au bătut cumplit. În încheiere, vornicul cere prefecturii să-i aprobe demisia „preferînd mai bine viața“⁴. La 9 februarie, și scriitorul sâtesc, după ce arată că „obștea tulburată i-au luat arhiva și voiește a-l depărta“, cere stărostiei să-i aprobe retragerea din funcție, cu condiția de a i se achita salariul la zi⁵. Organele administrative, interesate în încasarea nestingherită a impozitelor, intervin brutal, cu forța polițienească, la 10 februarie 1862, înfrîngînd rezistența razeșilor. În raportul înaintat prefecturii la 11 februarie 1862, subprefectul conchide că „locuitorii Constantin Ilie, Constantin Pricopie și Tănase Ruscă, au făcut nu numai o revoltă sătească, dar și împotrivire în plata dărilor cuvenite statului, care se ceri cu cea mai mare greutate“. În încheiere, cere luarea de măsuri polițienești, căci alminteri „revolta se poate întinde“⁶.

Acțiunea razeșilor din Sperieți și Movilița, deși izolată, reprezintă un important moment din lupta țăranimii putnene împotriva poverii apăsătoare a dărilor și exploatării exercitate de către aparatul de stat. În totalitatea lor, exemplele citate scot în evidență lupta hotărîtă și curajoasă a țăranimii razeșe, îndreptată împotriva exploatării și spolițiilor de tot felul, luptă ce ținea, ca și aceea a țăranimii clăcașe, la lichidarea latifundiilor moșierești.

¹ Vasile Boicrescu, *La Roumanie après le traité de Paris du 30 mars 1856*, p. 87.

² Arh. St. Focșani, fond stărost. țin. Putna, dos. 177, 1862, f. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, f. 12.

⁵ *Ibidem*, f. 13.

⁶ *Ibidem*, f. 16.

Concluzii. În agricultura Moldovei, perioada cuprinsă între anii 1851—1864 reprezintă o etapă de ascuțire, la maximum, a contradicțiilor dintre boieri, dornici să-și extindă și consolideze proprietățile pe seama loturilor clăcășești, și țărani ce-și intensifică acțiunile de luptă, în scopul înlăturării exploatării, emancipării de sub jugul clăcii și împrumării. Favorizată de împrejurările economice din acea vreme, boierimea a reușit să-și extindă suprafețele proprii și prin rășluirea pământurilor răzășești, acțiune ce a dat o și mai mare amploare contradicțiilor de clasă.

Apropierea de portul Galați, principalul debușeu pentru desfacerea produselor cerealiere ale Moldovei, și, îndeosebi, navigabilitatea cursului inferior al Siretului, facilitând pătrunderea mai rapidă, în condițiuni mai avantajoase, a cerealelor din sudul Moldovei pe piața externă, a creat ținutului Putna o situație specială, făcând ca economia de aici să păsească tot mai intens pe calea dezvoltării capitaliste. Pentru a face față cerințelor pieții externe, boierii recurg, concomitent cu transformarea moșiilor pe baze vădit capitaliste, și la reorganizarea relațiilor agrare. Dar, în timp ce urmăreau, în propriul lor interes, să-și degreveze moșiile de servituțile feudale, pentru a nu mai fi obligați să pună la dispoziția clăcașilor loturile de hrană, ce din vechime le munciau, proprietarii încercau să-și aservească complet brațele de muncă ale acestora, indispensabile pentru extinderea agriculturii, în condițiile stării înapoiate a tehnicii. În această situație, așezământul din 1851, corespunzând doar parțial poftelor hrăpărețe ale boierilor, exploataorii, cu sprijinul efectiv al administrației, s-au grăbit să-l înlocuiască prin „învoieli“ așa-zise libere, ce le lăsau mână liberă de a spori, după bunul plac, obligațiile în muncă impuse clăcașilor, și a le reduce, sub orice limită¹, loturile de hrană. Deși baza producției este asigurată tot în regimul clăcii, își face loc și tendința folosirii de către unii moșieri și arendași a unui inventar agricol propriu, specializat, și a mîinii de lucru salariate, recrutate din rîndurile răzeșilor sărăciți, ca și a clăcașilor rupti de loturile lor. Extinderea arendașiei și cămătăriei a permis acumularea de capitaluri bănești, prin ruina economică a țărănimii clăcașe și răzeșe, capitaluri ce au fost folosite de unii negustori mai întreprinzători, în deschiderea de întreprinderi cu caracter comercial în tîrguri (zalhanale, manufacturi etc.).

Agravarea exploatării, ca și lupta unionistă ce se intensifică în această perioadă, au dat un nou avînt luptei maselor populare, dornice de libertate și o viață mai bună. Realizarea Unirii, fără corolarul ei social, emanciparea și împrumătarea țărănilor, datorită atitudinii șovăielnice, trădătoare a burgheziei, a dezamăgit țărănimia², a cărei

¹ Din prevederile așezământului, boierii au recunoscut-o doar pe aceea ce-i considera proprietari asupra întregului trup al moșiei, boicotîndu-le pe celelalte, și îndeosebi pe aceea referitoare la desființarea dijmei.

² Karl Marx arată că „poporul român geme după (Unire) ca și înainte sub cea mai hidoasă clacă“ (Karl Marx, *Herr Vogt*, Berlin, 1953, p. 173).

luptă revoluționară se dezvoltă continuu. Ca o consecință a intensificării și generalizării revoltelor țărănești, gruparea burgheză favorabilă împroprietăririi, avînd în frunte pe Alexandru Ion Cuza și pe primul ministru Mihail Kogălniceanu, înfrîngînd opoziția reacțiunii burghezo-moșierești, decretează la 14 august 1864, legea rurală.

Dar, fiind legiferată de sus în jos, fără participarea țărănimii, reforma agrară din 1864 a avut un caracter îngust, nesatisfăcînd decît parțial cerințele de pămînt ale sătenilor și permițînd, și pe mai departe, existența unor resturi feudale în agricultură, ce au adus suferințe continue maselor țărănimii. Numai după 23 August 1944, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, în condițiile revoluției democrat-populare, țărănimea și-a îndeplinit năzuințele pentru care a luptat de veacuri, reușind să-și construiască o viață fericită.